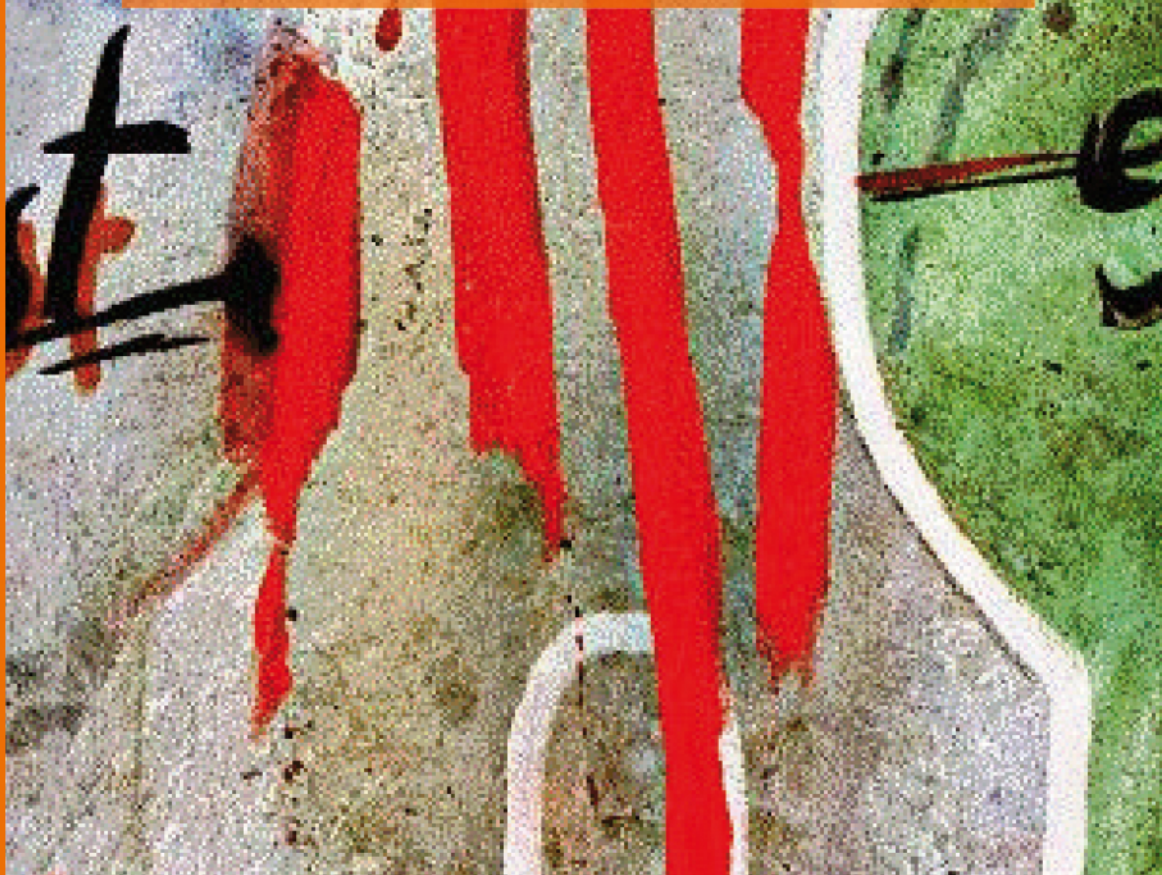

Institut de Dret privat europeu i comparat
Universitat de Girona (Coord.)

Qüestions actuals del dret català de la persona i de la família

Materials de les Dissetenes
Jornades de Dret català a Tossa

Tossa de Mar, 20 i 21 de setembre de 2012

Qüestions actuals del dret català de la persona i de la família
(Materials de les *Dissetenes Jornades de Dret català a Tossa*)

**QÜESTIONS ACTUALS
DEL DRET CATALÀ DE LA PERSONA
I DE LA FAMÍLIA**

**Materials de les
*Dissetenes Jornades
de Dret català a Tossa***

INSTITUT DE DRET PRIVAT EUROPEU I COMPARAT
Universitat de Girona
(Coord.)

Girona 2013

Dades CIP recomanades per la Biblioteca de la UdG

CIP 347.61/.64(467.1)(063) JOR

Jornades de Dret Català a Tossa (17es : 2012 : Tossa de Mar, Catalunya)

Qüestions actuals del dret català de la persona i de la família : materials de les Dissetenes Jornades de Dret català a Tossa / Institut de Dret Privat Europeu i Comparat de la Universitat de Girona (coord.). - Girona : Documenta Universitaria, 2013. -- 628 p. ; 23,5cm
ISBN 978-84-9984-195-3

I. Universitat de Girona. Institut de Dret Privat Europeu i Comparat 1. Dret català - Congressos
2. Dret de família (Dret català) - Congressos
3. Persones (Dret) - Congressos

CIP 347.61/.64(467.1)(063) JOR

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ésser realitzada amb la autorització dels seus titulars, llevat excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

© dels textos: els autors

© de l'edició: Institut de Dret privat europeu i comparat de la Universitat de Girona

© de l'edició: Documenta Universitaria®
www.documentauniversitaria.com
info@documentauniversitaria.com

ISBN: 978-84-9984-195-3

D.L.: GI-811-2013

Imprès a Catalunya
Girona, juny de 2013

Les Dissetenes Jornades han estat organitzades per l'Institut de Dret privat europeu i comparat de la Universitat de Girona, en col·laboració amb l'Ajuntament de Tossa de Mar i el suport del Col·legi de Notaris de Catalunya i de

Universitat de Girona

Deganat autonòmic dels Registradors de la Propietat i Mercantils de Catalunya

Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya

Facultat de Dret UB (Deganat)

Facultat de Dret UdG (Deganat)

Col·legi d'Advocats de Barcelona

Col·legi d'Advocats de Girona

Col·legi d'Advocats de Terrassa

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb el suport de:

Sumari

PONÈNCIA INAUGURAL

El TSJC davant el nou dret català de la persona i de la família.....	21
M ^a EUGÈNIA ALEGRET BURGÚES	
I. Introducció.....	21
II. La doctrina del TSJC en relació amb la protecció dels menors	22
III. La doctrina del TSJC en relació amb la filiació	24
IV. Els efectes de la crisi familiar en la doctrina del TSJC	26
1. Guarda i custòdia dels fills menors	26
2. Aliments	29
3. Ús del domicili familiar.....	30
4. Pensió compensatòria	32
5. Compensació indemnitzatòria per raó del treball.....	36
V. Pactes privats en matèria de dret disponible.....	40
VI. Parelles de fet	42
VII.Efectes de les sentències de revisió de mesures econòmiques acordades	44

PRIMERA PONÈNCIA

INSTITUCIONS DE PROTECCIÓ DE LA PERSONA

L'assistència: abast i limitacions de la nova institució	49
JORDI RIBOT IGUALADA	
I. El context de l'assistència	49
1. Ús i abús de la incapacitació	50
2. Models de dret comparat europeu.....	55
3. Quin model tenim avui a Catalunya?	68
4. Recapitulació	69
II. Règim jurídic de l'assistència	73
1. Beneficiari de la mesura.....	73
2. Nomenament d'assistent	79
3. Efectes de l'assistència	87
4. Modificació i extinció.....	91
III. Configuració de l'assistència regulada al CCCat	93
1. Institució de suport i protecció típica, de constitució judicial	93
2. Institució configurada entorn a la voluntat de la persona.....	95
3. Recapitulació	100
Bibliografia	101

L'assistència com a mesura de protecció: perspectiva pràctica	105
<i>L'assistència com a mesura de protecció: perspectiva judicial</i>	107
SÍLVIA VENTURA MAS	
I. Introducció.....	107
II. Anàlisi de la situació jurídica actual.....	108
III. La convenció dels drets de les persones amb discapacitat	108
IV. L'Assistent	110
V. Conclusió.....	111
<i>L'assistència com a mesura de protecció: perspectiva de l'advocacia</i>	113
MIQUEL PUIGGALÍ I TORRENTÓ	
I. Actuacions dins de l'àmbit personal	115
II. Actuacions d'àmbit patrimonial.....	117
III. Procediment.....	117
<i>L'assistència com a mesura de protecció: perspectiva de la fiscalia</i>	119
REMEI SORIANO	
I. Introducció.....	119
II. Aplicació pràctica de la figura de l'assistent	119
El poder en previsió de pèrdua sobrevinguda de capacitat	125
JOSEP M. VALLS XUFRÉ	
I. Introducció.....	125
II. Antecedents històrics.....	127
III. La llei 25/2010, Art. 222-2 CCCat	131
IV. Dret transitori: 1732 CC vs 222-2 CCCat.....	133
V. Naturalesa i règim jurídic del poder en previsió de pèrdua de capacitat a Catalunya	135
VI. Dret interregional i internacional privat	137
1. Plantejament.....	137
2. Normes de conflicte aplicables.....	138
3. Dret internacional privat	140
4. Dret interregional	141
VII. Començament de la vigència del poder preventiu.....	143
VIII. El poderdant	144
IX. L'apoderat	146
X. Objecte.....	147
XI. Forma: escriptura pública i inscripció.....	148
XII. Extinció	151
XIII. Rendició de comptes	152
XIV. Coexistència del poder preventiu amb altres institucions de protecció de la persona	153
1. La tutela.....	153
2. La curatela.....	155

3. El defensor judicial	155
4. El guardador de fet.....	156
5. L'assistent.....	157
6. L'administrador del patrimoni protegit	157
XV. Poder preventiu i poder mercantil.....	158
XVI. Conclusions	159
Bibliografia	162

La protecció patrimonial de la persona discapacitada o dependent: el patrimoni protegit..... 167

PEDRO DEL POZO CARRASCOSA

I. Presentació.....	167
II. La naturalesa i l'estructura del patrimoni protegit	169
1. El patrimoni, en general.....	170
2. Els patrimonis de la persona	171
3. Els patrimonis al servei d'una persona o una finalitat: els patrimonis independents	173
4. El patrimoni protegit com a patrimoni independent	176
5. Pluralitat de patrimonis protegits a favor d'una mateixa persona.....	183
III. Els beneficiaris del patrimoni protegit.....	184
1. Tipologia i limitació de la qualitat de beneficiari.....	184
2. El beneficiari pot ser el constituent del patrimoni protegit, però no el seu administrador	186
3. La pluralitat de beneficiaris	187
IV. La constitució del patrimoni protegit	188
1. El constituent.....	188
2. El negoci de constitució del patrimoni protegit	189
V. Les aportacions successives	197
VI. L'administració del patrimoni protegit.....	197
1. El càrrec d'administrador.....	197
2. L'actuació de l'administrador	199
3. El control de l'administració	201
VII. L'extinció i la liquidació del patrimoni protegit.....	202
1. Les causes d'extinció	202
2. Liquidació, rendició final de comptes i destinació del romanent	204
VIII. La publicitat registral.....	205
1. Àmbit general de publicitat: el Registre de Patrimonis Protegits	205
2. Àmbits específics de publicitat	206
Bibliografia	208

La regulació catalana dels patrimonis protegits, en particular la seva inscripibilitat registral i fiscalitat..... 211

ANTONI GINER GARGALLO

I. Introducció.....	211
II. La inscripció dels patrimonis protegits als Registres públics.....	211
1. Inscripció al Registre de la Propietat.....	212
2. Inscripció al Registre Civil.....	219

3. Inscripció al Registre Mercantil	220
4. Registre de patrimonis protegits	220
III. La fiscalitat de la constitució, aportació i extinció dels patrimonis protegits.....	221

SEGONA PONÈNCIA

ELS FILLS MENORS DAVANT LA RUPTURA DELS PROGENITORS

Interès del menor i models de guarda en el Llibre II del Codi Civil de Catalunya.....	225
--	------------

SUSANA NAVAS NAVARRO

I. «Models de guarda» En El Llibre II del Codi Civil de Catalunya en cas de ruptura dels progenitors	225
1. «Responsabilitat parental» i «potestat parental»	227
2. Model legal preferent: la guarda compartida. Altres models de guarda possibles	234
3. Subjecte que decideix el model de guarda. Criteris.....	243
4. Subjecte titular de la guarda	248
5. Instruments jurídics en el quals es pot configurar la guarda.....	254
6. Contingut.....	265
II. El dret del menor a ésser informat i escoltat respecte del model de guarda	272
1. Dret a la informació i a l'expressió de les opinions del menor	273
2. Criteris legals	274
3. Assumptes respecte dels quals s'informa i s'escolta al menor	277
4. Expressió de l'opinió del menor per ell mateix o mitjançant un «tercer»	278
5. Quan s'informa i s'escolta al menor: audiència judicial i extrajudicial	281
6. Subjecte que ha d'informar i escoltar el menor.....	284
III. «Benestar» i «Interès» del menor en la configuració del model de guarda.....	284
1. El doble sentit de «benestar del menor» a la legislació catalana.....	285
2. L'interès del menor i el principi de proporcionalitat	286
IV. Reflexions finals	289
1. «Encara» manca un canvi de paradigma sobre els drets dels menors. Admissió d'un «paternalisme feble»	289
2. Per un dret de participació efectiu del menor en la presa de decisions respecte del model de guarda	292
3. Realitat social catalana i aplicació del model de guarda compartida	293
V. Bibliografia citada	296

El pla de parentalitat i els aliments als fills en el procés matrimonial: mutu acord i contenciós; problemes d'execució	305
--	------------

<i>Els plans de parentalitat en el Llibre segon del Codi civil de Catalunya.....</i>	<i>307</i>
--	------------

ELENA LAUROBA

I. Presentació.....	307
II. De què parlem quan parlem de Pla de parentalitat: La plasmació normativa	308
III. El perquè dels Plans de Parentalitat.....	311
1. L'interès superior del menor en aquest àmbit	311
2. La implicació dels progenitors. El suport de la mediació per l'elaboració del Pla de parentalitat.....	315

IV. El contingut del Pla de Parentalitat	319
1. El primer apartat: compromís i visibilització de la interlocució recíproca...	322
2. Les qüestions relatives a la guarda	324
3. Els continguts relacionats amb l'exercici de la potestat parental	326
4. La clàusula de tancament: La subjecció a mediació per a la interpretació i l'execució del Pla de Parentalitat.....	326
5. Previsió de les diferents etapes de la vida del menor	327
V. La presentació formal dels Plans de Parentalitat	328
VI. El Pla de Parentalitat com a eina especialment indicada per les famílies d'alta conflictivitat	329
VII. Alguns serrells processals	330
VIII. Les objeccions principals a l'exigència del Pla de Parentalitat	331
IX. Una darrera empena.....	333
<i>El pla de parentalitat i els aliments als fills en el procés matrimonial ...</i>	<i>335</i>
MERCÈ CASO SEÑAL	
I. Introducció.....	335
1. El Pla de Parentalitat.....	335
2. Els aliments als fills	336
3. L'execució	336
II. El Pla de Parentalitat.....	336
III. Els Aliments als fills	339
IV. L'execució.....	341
<i>El pla de parentalitat i els aliments als fills en el procés matrimonial ...</i>	<i>345</i>
MARIA ANTONIA GOMEZ MAESTRE	
I. pla de responsabilitat parental	345
1. Qüestions processals en relació al pla de parentalitat.....	347
2. Com recull les resolucions judicials el pla de parentalitat en el procés contenciós?.....	348
3. Els aliments als fills i el pla de parentalitat	348
4. Els aliments ordinaris i extraordinaris	349
5. El naixement del dret de la pensió d'aliments: efectes retroactius	349
6. L'execució de les sentències matrimonials. Dificultats pràctiques de la seva execució	349
Referències.....	351

TERCERA PONÈNCIA

ASPECTES ECONÒMICS DE LA RUPTURA CONJUGAL

Atribució o distribució de l'ús de l'habitatge familiar. Prestació compensatòria i prestació alimentària.....	355
--	------------

JOAQUIM BAYO DELGADO

I. L'atribució o distribució de l'ús de l'habitatge familiar	355
1. Objecte de la mesura	355
2. Criteris d'atribució.....	359
3. Temporalitat i modificació.....	361

4. Exclusió.....	362
5. Extinció	363
6. Obligacions per raó de l'habitatge	365
7. Parella estable	366
8. Disposicions transitòries	367
II. La prestació compensatòria i l'alimentària.....	368
1. Prestació compensatòria	368
2. Prestació alimentària.....	373

La configuració de la compensació econòmica per raó de treball en el llibre segon del Codi Civil de Catalunya.....

ESTEVE BOSCH CAPDEVILA

I. Introducció.....	375
1. Règim de separació i desigualtats patrimonials.....	375
2. La introducció a Catalunya de la compensació econòmica per raó de treball com a mecanisme reparador de la desigualtat patrimonial: Part. 23 CDCC.....	376
3. L'evolució de la compensació econòmica per raó de treball i la seva problemàtica	377
II. El fonament de la compensació	378
1. L'enriquiment injust com a fonament de la compensació en els precedents del llibre segon: arts. 23 CDCC i 41 CF	379
2. La configuració de la institució en el CCCat	383
III. Requisits per a tenir dret a la compensació.....	389
1. La contribució substancialment superior al treball per a la casa.....	389
2. L'increment patrimonial superior	392
3. Els requisits per a la compensació quan es treballa per a l'altre cònjuge	394
IV. La quantia de la compensació.....	394
1. La fixació de la participació.....	395
2. L'augment del percentatge de la participació en cas de contribució «notablement» superior.....	397
V. Imputació i pagament.....	399
VI. Conclusions.....	400

Compensació per raó de treball en cas d'extinció del règim per mort: aspectes familiars i successoris.....

M. ESPERANÇA GINEBRA MOLINS

I. Els supòsits que poden donar lloc a la compensació per raó de treball: el seu fonament.....	403
1. L'extensió al cas de la mort del cònjuge o de la parella si el sobrevivent és qui té dret a la compensació	403
2. L'enriquiment injustificat com a fonament últim de la regulació de la compensació per raó de treball.....	408
II. La compensació per raó de treball en el cas de mort del cònjuge o convivent deutor	417
1. La reclamació de la compensació	417
2. Caràcter residual de la compensació per treball.....	424

3. La compatibilitat de la compensació econòmica per raó de treball amb altres drets.....	428
4. La protecció del crèdit a la compensació	434

Els pactes en previsió de crisi matrimonial i de la convivència..... 445

ALBERT LAMARCA I MARQUÈS

I. Introducció.....	445
II. Autonomia privada familiar i capítols matrimonials	446
III. Economia familiar, règim econòmic i efectes del divorci	450
IV. <i>Marital agreements</i> al common law anglosaxó i separació de béns en dret català.....	452
V. Requisits per a la validesa dels pactes en previsió d'una ruptura matrimonial... 456	
1. Requisits formals	458
2. Requisits temporals	461
3. Assessorament legal independent	462
4. Reciprocitat	463
5. Informació patrimonial suficient	465
6. Injustícia per canvi sobrevingut de les circumstàncies.....	466
7. Pactes anteriors a l'entrada en vigor del Llibre segon del CCCat.....	467
VI. Matèries objecte de regulació.....	468
1. Compensació econòmica per raó de treball	468
2. Aliments, guarda i relacions personals amb els fills menors.....	472
3. Atribució de l'habitatge familiar	473
4. Prestació compensatòria	474
VII. Els pactes de separació fora de conveni	475
VIII. Parella estable i pactes en previsió del cessament de la convivència.....	477

Perspectiva notarial sobre los pactos en previsión de la ruptura conyugal..... 481

ÁNGEL SERRANO DE NICOLÁS

I. Preliminar.....	481
II. Admisibilidad de los pactos en previsión de la ruptura: Entre el art. 1255 CC y su expresa admisión en el CCCat	484
1. Relación de estos pactos, en su unicidad o multiplicidad, con los capítulos matrimoniales y el convenio regulador	485
2. La escritura pública como medio de información en los pactos prematrimoniales	487
3. Plazo hábil para su autorización prenupcial: Su incidencia en la validez y en la revocabilidad	489
III. Límites genéricos y específicos aplicables a los pactos en previsión de la ruptura matrimonial	490
1. Aplicaciones prácticas de los límites genéricos a la autonomía de la voluntad en estos pactos en previsión de la ruptura	491
2. El posible límite específico del contenido propio de estos pactos frente a lo que es contenido imperativo del convenio regulador.....	495
IV. Los pactos prematrimoniales en previsión de la ruptura en su relación con los pactos capitulares matrimoniales o sucesorios	496
1. Unidad instrumental vs. Autonomía causal entre capítulos matrimoniales, pactos prematrimoniales y pactos sucesorios	497

2. Incidencia de la ruptura matrimonial en los pactos prematrimoniales y en los pactos sucesorios	498
V. Principales pactos en relación con la liquidación del REM, singularmente, cuando es el de separación de bienes.....	498
1. Algunos pactos posibles sobre atribución preferente de bienes al extinguirse el proindiviso derivado del REM de separación de bienes.....	498
2. Adjudicación de participaciones sociales o de bienes aportados a una sociedad: Acuerdos sobre su valoración	500
3. Vivienda habitual: Posible pacto sobre su atribución futura e incluso sobre pago de la cuota hipotecaria	501
4. Vivienda habitual con protección pública: límites a la libertad de pacto, incluso prematrimonial.....	502
VI. Posibles acuerdos sobre reclamación de gastos excepcionales, o del daño moral, de los hijos cuya paternidad se impugna.....	503
VII. Conclusiones	504

PONÈNCIA DE CLOENDA

El Llibre segon del Codi civil de Catalunya: panoràmica general 507

ENCARNA ROCA I TRIAS

I. Introducció: Canvis socials i canvis legislatius.....	507
1. Plantejament.....	507
2. Els canvis.....	508
3. La protecció dels drets fonamentals dels individus i la declaració constitucional de protecció de la família	511
II. Família i formes familiars	512
III. Família i ruptura de les relacions familiars: autonomia i principis imperatius	515
1. L'organització de les relacions entre ex cònjuges: els pactes en previsió d'una ruptura matrimonial	517
2. El <i>clean breakdown</i>	519
3. L'organització de les relacions parentals: el pla de parentalitat.....	521
IV. A tall de conclusió: autonomia de la voluntat en el nou dret de família.....	522
Indicació bibliogràfica.....	523

COMUNICACIONS

La guarda compartida en la jurisprudència catalana: concepto y terminología527

REYES BARRADA ORELLANA

I. Estado de la cuestión	527
1. La guarda en las situaciones de falta de convivència	527
2. La naturaleza preferente del modelo de guarda compartida.....	528
II. Concepto y terminología.....	529
1 En la jurisprudencia.....	529
2. En el CCC	532
3. A la búsqueda de la terminología ajustada	534

L'execució de mesures personals relatives als fills menors en els procediments de família i el Llibre segon del Codi Civil de Catalunya537

JOSÉ ANTONIO GARCÍA GONZÁLEZ

I. Introducció.....	537
II. El règim de comunicacions i estades amb els progenitors.....	541
1. Motius de discrepància	541
2. Naturalesa jurídica del dret i especialitats en la LEC en relació a la seva execució.....	542
3. Procediment judicial d'execució de lliurament dels fills menors	544
4. Lliurament de roba i estris personals del fill com a conseqüència del règim d'estades i comunicacions.....	549
5. Resolució dels conflictes parentals mitjançant la mediació, la intervenció dels serveis tècnics i el punt de trobada	550
III. Relacions personals amb d'altres familiars: avis, germans i persones pròximes	554
IV. Lege ferenda	555
Bibliografia	556

L'alletament matern com a manifestació de la dedicació i vinculació especial de la mare amb els fills.....559

FRANCESCA LLODRÀ GRIMALT

I. Punt de partida: la mare és qualitativament més necessària per als menors que el pare en les dinàmiques familiars construïdes sobre models tradicionals	559
II. Finalitat del treball	561
III. Qüestions prèvies a resoldre	562
1. El dret de la lactància materna.....	562
2. La regulació del dret a la lactància materna. Conclusions sobre el dret a la lactància materna	567
IV. Mostreig de resolucions judicials en el tema de l'alletament matern.....	575
1. Sobre el termini de duració de la lactància natural	576
2. Sobre la consideració de l'alletament com a simple aliment.....	578
3. Sobre la indeterminació del concepte de lactant	581
4. Sobre la igualtat entre els progenitors entesa com unitat de sexes	581

L'art. 232-9 CCCat i els actes en perjudici del dret a la compensació econòmica per raó de treball.....585

LÍDIA ARNAU RAVENTÓS

I. Introducció.....	585
II. La reducció o supressió	585
1. Amb caràcter previ: la inexistència, al dret català, d'un règim jurídic general de l'acció de reducció o supressió.....	586
2. El <i>qui</i> i <i>contra qui</i>	588
3. El <i>què</i>	590
4. El <i>quan</i>	592
5. El <i>com</i>	596
III. La impugnació d'actes fraudulents a títol oneros	599

IV. Els aspectes comuns: el termini de caducitat i la improcedència de l'acció davant determinats adquirents.....	602
1. El termini de caducitat.....	602
2. La protecció de tercers adquirents	602
3. La relació entre els dos règims. què cal fer primer: reduir o rescindir?	603

**La ineficacia de los pactos en previsión de la ruptura conyugal
ante el cambio sobrevenido de circunstancias.....** 605

JORGE CASTIÑEIRA JEREZ

**Los pactos pre-ruptura sobre el hecho mismo de la ruptura conyugal
y sobre los derechos y deberes conyugales en el contexto del código
civil de Cataluña** 617

NÚRIA GINÉS CASTELLET

I. Introducció	617
II. Pactos que afectan a la facultad de instar la separación o divorcio	621
III. Pactos sobre los deberes conyugales	623
IV. Un caso concreto: acuerdos que inciden sobre la libre elección de domicilio.....	626

Compensació per raó de treball en cas d'extinció del règim per mort: aspectes familiars i successoris

M. ESPERANÇA GINEBRA MOLINS¹
 Professora Titular de Dret civil
 Universitat de Barcelona

I. ELS SUPÒSITS QUE PODEN DONAR LLOC A LA COMPENSACIÓ PER RAÓ DE TREBALL: EL SEU FONAMENT. 1. L'extensió al cas de la mort del cònjuge o de la parella si el sobrevivent és qui té dret a la compensació. 2. L'enriquiment injustificat com a fonament últim de la regulació de la compensació per raó de treball. II. LA COMPENSACIÓ PER RAÓ DE TREBALL EN EL CAS DE MORT DEL CÒNJUGE O CONVIVENT DEUTOR. 1. La reclamació de la compensació. 2. Caràcter residual de la compensació per treball. 3. La compatibilitat de la compensació econòmica per raó de treball amb altres drets. 4. La protecció del crèdit a la compensació.

I. ELS SUPÒSITS QUE PODEN DONAR LLOC A LA COMPENSACIÓ PER RAÓ DE TREBALL: EL SEU FONAMENT

1. L'EXTENSIÓ AL CAS DE LA MORT DEL CÒNJUGE O DE LA PARELLA SI EL SOBREVIVENT ÉS QUI TÉ DRET A LA COMPENSACIÓ

Actualment, el Llibre 2n del Codi civil de Catalunya [CCCat] regula la compensació econòmica per raó de treball a la que pot tenir dret un dels cònjuges casats en règim de separació de béns en cas de crisi matrimonial o mort del cònjuge deutor (art. 232-5 i seg. CCCat), o bé un dels convivents en unió estable en cas d'extinció de la parella (art. 234-9, 234-13 i 234-14 CCCat).²

1 L'autora pertany al «Grup de Dret civil català» 2009 SGR 221. Aquest treball s'emmarca en els Projectes de recerca DER 2008-03992/JURI i DER 2011-26892.

2 En relació a un cas d'extinció de parella estable, *vid.* la STSJc 1-març-2012 (JUR 2012\183057). Anteriorment, l'art. 7 Llei 19/1998, de 28 de desembre, sobre situacions convivencials d'ajuda mútua (LSCAM) —actualment derogat (*vid.* Disp. derogat. c Llei 25/2010, de 29 de juliol)—, reconeixia també, quan la convivència s'extingia en vida dels convivents, una «compensació econòmica per raó del treball» a favor de qui hagués treballat per a l'altre o per als altres, sense la contraprestació deguda, si per aquesta causa s'havia produït una desigualtat econòmica que impliqués un enriquiment «injust» [injustificat]. Això no ha passat, en canvi, al Títol IV del Llibre 2n CCCat (art. 240-1 i seg.); *vid.* SOLÉ RESINA, J., «La quarta domèstica o crèdit de participació reduït», *InDret*, 2/2010, pàg. 23-24. Avui, si es volgués, es podria pactar a l'empara del que preveu l'art. 240-4.2 CCCat (*vid.*, NASARRE AZNAR, S., «La compensación por razón del trabajo y la prestación compensatoria en el Libro Segundo del Código Civil de Cataluña», *El nuevo derecho de la persona y de la familia. Libro segundo del Código Civil de Cataluña*, BARRADA ORELLANA, R., GARRIDO MELERO, M., i NASARRE AZNAR, S.

1.1. Els supòsits que poden donar lloc a la compensació per raó de treball en cas de cònjuges casats en règim de separació de béns

Pel que fa al règim econòmic matrimonial, el Llibre segon del CCCat manté com a règim legal supletori el de separació de béns (art. 231-10.2 CCCat), però n'ha atenuat el rigor (Preàmbul III, c, §§ 8 i 9, Llei 25/2010, de 29 de juliol). Un dels aspectes en els quals això es manifesta és l'extensió de la compensació econòmica per raó del treball als supòsits d'extinció del règim de separació de béns³ per mort d'un dels cònjuges (art. 232-5.1 i 5 i 232-11.2 CCCat, Preàmbul III, c, § 9, al final, i Disp. Add. 4a Llei 25/2010, de 29 de juliol). L'altre és, per exemple, la presumpció del caràcter comú, per meitats indivises, dels béns mobles de valor ordinari destinats a l'ús familiar –presumpció que no queda destruïda per la mera prova de la titularitat formal– (Preàmbul III, c, § 8, final, Llei 25/2010, de 29 de juliol, i art. 232-3.2 CCCat).

Tal i com destaca el Preàmbul (III, c, § 9, al final) de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, en el Llibre segon del Codi civil de Catalunya, el supòsit de fet de la compensació econòmica per raó de treball no es relaciona només amb els casos de separació judicial, divorci o nul·litat –com passava en els derogats art. 23 CDCC (redactat d'acord amb al Llei 8/1993, de 30 de setembre) i 41 CF–, sinó que s'estén, com a novetat, als casos d'extinció del règim de separació de béns per mort d'un dels cònjuges, si el sobrevivent és qui té dret a la compensació (*vid.*, també, Disp. Add. 4a Llei 25/2010, de 29 de juliol).⁴

[coord.], Barcelona: Bosch, 2011, pàg. 279), al marge que puguin entrar en joc les regles de l'enriquiment injustificat.

3 Els precedents de la regulació actual de la compensació econòmica per raó de treball (art. 232-5 i seg. CCCat) els constitueixen els derogats art. 23 de la Compilació [CDCC] (redactat d'acord amb al Llei 8/1993, de 30 de setembre) i 41 del Codi de Família [CF]. Cap d'aquests dos preceptes es referia expressament a quin règim econòmic matrimonial era aplicable la regulació de la compensació econòmica, però tant l'un com l'altre estaven situats, sistemàticament, al Capítol dedicat al règim de separació de béns. L'art. 232-5 CCCat refereix expressament la compensació econòmica a l'extinció del règim de separació de béns.

4 Aquesta extensió es reflectia ja en els Projectes de llei del llibre segon del CCCat de 2006 [Projecte 2006] (art. 232-5.1 i 5) i 2009 [Projecte 2009] (art. 232-5.1 i 5 i 232-11.2). *Vid.* BOPC núm 353, 15-juny-2006, pàg. 77; i BOPC núm 384, 19-gener-2009, pàg. 42-43.

A favor de la generalització de la compensació per raó de treball, prescindint de la causa d'extinció del règim econòmic matrimonial de separació de béns i, per tant, a favor de l'extensió al cas de dissolució del matrimoni per mort, *vid.*, anteriorment, ROCA TRÍAS, E., «La liquidació del règim de separació de béns en els casos de divorci, separació i nul·litat. La nova regulació de l'article 23 de la CDCC», *Món Jurídic*, núm. 114, 1994, pàg. 17; GETE-ALONSO Y CALERA, M^a del C., «La compensación económica derivada de la liquidación del régimen de bienes de separación (art. 23 CDCC)», *La Llei de Catalunya i Balears*, 1996, Vol. 2, pàg. 627; SOLÉ FELIU, J., «La compensació econòmica per raó de treball de l'article 41 del nou Codi de Família de Catalunya», *La Llei de Catalunya i Balears*, núm. 231, 23-novembre-1998, pàg. 2; CASAS VALLÈS, R, i MIRALLES GONZÁLEZ, I, «Nota sobre la propuesta de regulación de la «compensación por razón del trabajo en el régimen de separación», Antecedents i tramitació del Projecte de llei del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família [200-00054/08], Antecedents, Estudis i informes, núm. 16.2.13, pàg. 3 (aquests autors consideraven una millora que la

Quant a la referència que fa, com a novetat respecte de l'art. 41 CF, l'art. 232-5.1 CCCat al cessament de la convivència, s'ha d'entendre en el sentit que el cessament de la convivència fixa el moment en què cal contrastar els increments patrimonials dels cònjuges quan la separació, divorci, nul·litat o mort es produeixin amb posterioritat (art. 232-5.1: «...sempre que en el moment de l'extinció del règim per separació, divorci, nul·litat o mort d'un dels cònjuges o, si s'escau, del cessament efectiu de la convivència, l'altre hagi obtingut un increment patrimonial superior...»), tal com corroboren també els art. 232-5.3 («...atesos els anys de convivència...») i 232-6.1.a CCCat («o, si escau, del cessament efectiu de la convivència»); es tracta, en definitiva, de fixar el «moment liquidador».⁵ No implica reconèixer que es

proposta [versió de 7.9.2005] vinculés la compensació a l'extinció del règim, qualsevol que en fos la causa); PUIG FERRIOL, L., i Roca Trías, E. [col·laboració], «La compensació econòmica per raó de treball: aspectes problemàtics», Antecedents i tramitació del Projecte de llei del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família [200-00054/08], Antecedents, Estudis i informes, núm. 16.2.12, pàg. 7-11, 19 i 22. Aquests últims autors (pàg. 11) proposaven la següent alternativa: «Si es creu que el principi fonamental que ha de regir els interessos de la família matrimonial catalana és, o ha d'ésser, el de propiciar la igualtat patrimonial dels cònjuges, la via escaient no és mantenir com a règim econòmic matrimonial legal o supletori el de separació de béns, contrari per definició als criteris d'igualtat o d'anivellament patrimonial, sinó la seva substitució per un altre règim econòmic matrimonial que tingui per finalitat potenciar d'una forma o altra el principi d'igualtat, com pot ésser per exemple el règim de participació en els guanys. I si no obstant aquests raonaments, es considera convenient mantenir el règim de separació de béns com a legal o supletori dels matrimonis catalans amb el correctiu d'una compensació econòmica per raó de treball, pels motius que siguin, aleshores cal plantejar-se seriosament l'oportunitat de fer extensiva la compensació als casos de dissolució del matrimoni com a conseqüència de la mort d'un dels cònjuges, amb la finalitat d'evitar les discriminacions injustificades a què aboca el sistema actual, clarament perjudicial pel vidu o la vídua en relació amb el consort divorciat o separat». En la proposta final (pàg. 22), aquests autors proposaven «Ampliar el dret a les liquidacions degudes a la dissolució del règim per causa de mort». *Vid.*, també, les sentències del TSJC de 4-desembre-1989 (RJC 1990-2, pàg. 273-279) i 26-gener-1995 (RJ 1995\4461).

Durant la tramitació parlamentària del CF, el Grup Parlamentari d'Iniciativa per Catalunya - Els Verds (esmena núm. 165) havia proposat estendre la compensació per raó de treball al cas de defunció d'un dels cònjuges; el text proposat era el següent: «*En els casos de separació judicial, divorci, nul·litat, ruptura de la parella de fet o defunció d'un dels cònjuges o membre de la parella, el que sense retribució o amb retribució insuficient ha treballat en l'atenció de la llar, per la família o per l'altre cònjuge o membre de la parella, té dret a rebre d'aquest una compensació econòmica nivelladora, en el cas de que s'ha generat, per aquest motiu, una situació de desigualtat entre el patrimoni de tots dos que impliqui un enriquiment injust*». Això mateix proposà el Grup Parlamentari Popular (esmena núm. 166): «*Quan s'extingeixi el règim econòmic matrimonial per mort d'un dels cònjuges, per separació judicial, divorci o nul·litat, el cònjuge que... ha treballat per a la casa o per...*» (BOPC núm. 299, 11-juny-1998, pàg. 23949).

Ja durant la tramitació de la Reforma de la CDCC de l'any 1993 (Llei 8/1993, de 30 de setembre) —origen de la compensació— s'havien presentat diverses esmenes en el sentit d'estendre la compensació al cònjuge vidu. *Vid.* BOPC núm. 116, 1-juny-1993, pàg. 7380-7381.

- 5 *Vid.* ALEGRET BURGUÉS, M. E., «El TSJC i el nou dret català de la persona i de la família», *Dissetenes Jornades de Dret català a Tossa* (Tossa de Mar, 20 i 21 de setembre de 2012), pàg. 21 (disponible a: http://civil.udg.edu/tossa/2012/textos/pon/inaugural/Jornades_Tossa_2012_Alegret.pdf [data de la consulta: 3-desembre-2012]).

pugui tenir dret a la compensació per la sola situació de fet de cessament de la convivència.⁶

Una vegada ampliat el dret a la compensació als supòsits d'extinció del règim de separació de béns per mort d'un dels cònjuges, es podria pensar que s'ha volgut estendre a qualsevol cas d'extinció del règim de separació de béns. Això podria portar a plantejar quelcom que el CCCat no contempla directament, com ara si un dels cònjuges podria tenir dret a la compensació per raó de treball en el cas que el règim de separació de béns s'extingís pel fet que els cònjuges pactessin un altre règim econòmic (art. 231-10, 231-19, 231-22.2, 231-23.2 i 231-24 CCCat i 9.3 Codi civil espanyol [CCe]). Està clar que aquest és un cas que el CCCat no preveu ni resol, i en relació al qual caldrà estar en primer lloc a l'autonomia de la voluntat, però, si no s'hagués pactat res, la qüestió és si aquell que hagués treballat per a la casa o per a l'altre consort sense remuneració o amb remuneració insuficient durant la convivència sota el règim de separació de béns podria reclamar la compensació per raó de treball, si es donen la resta de requisits que exigeix l'art. 232-5 CCCat.⁷

6 Ho creiem així malgrat que la literalitat d'alguns preceptes no és clara. Alguns semblen pressuposar l'extinció del règim (*vid.*, per exemple, art. 232-6.1.c —«en el moment en què s'extingeix»—, 232-6.2 —«pel valor que tenen en el moment de l'extinció del règim»— i 232-9.2 —«caduquen al cap de quatre anys de l'extinció del règim»— CCCat). Altres (com ara els art. 232-5.1 i 232-6.1.a CCCat), en canvi, podrien donar a entendre que per a reclamar la compensació no cal esperar a la interposició del corresponent procediment matrimonial de nul·litat, separació o divorci —que podria no acabar-se interposant—, ni a l'extinció del règim —que al marge dels casos de separació, divorci o nul·litat, també esdevé per mort d'un dels cònjuges— («en el moment de l'extinció del règim per separació, divorci, nul·litat o mort d'un dels cònjuges o, si s'escau, del cessament efectiu de la convivència» —art. 232-5.1 CCCat—; «en el moment de l'extinció del règim o, si s'escau, del cessament efectiu de la convivència...» —art. 232-6.1.a CCCat—).

ARNAU RAVENTÓS posa en dubte que el cessament efectiu de la convivència determini el naixement del dret, de forma que, sense necessitat d'esperar a l'extinció del règim, sigui possible reclamar-lo. Amb tot, aquesta autora conclou: «En cualquier caso, desde el instante en que se conviene en admitir la posibilidad de reservar la reclamación para un proceso posterior al que ha determinado la extinción del régimen, no se vería inconveniente (mas allá de la literalidad del texto legal) en permitir su reclamación antes de aquel momento y desde el del cese efectivo de la convivencia». A més, segons aquesta autora, els art. 232-5 i seg. CCCat no són normes de liquidació del règim, de manera que no pressuposen ni requereixen necessàriament la seva extinció; en aquest sentit, els art. 233-2.3.c i d, i 233-4.2 distingeixen la compensació econòmica i la liquidació del règim (ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen de separación de bienes», a *Tratado de Derecho de la Familia*, YZQUIERDO TOLSADA, M., i CUENA CASAS, M. [Dirs.], Vol. VII, Cizur Menor [Navarra]: Aranzadi - Thomson Reuters, 2011, pàg. 273 i 277, i nota 519).

Segons BAYO DELGADO, «[L]os art. 233-14.2 i 232-11.2, acumuladamente, pueden servir de criterio para establecer un año de separación de hecho como plazo mínimo a fin de considerar que excepcionalmente el régimen de separación de bienes se ha extinguido antes de la separación judicial, divorcio o nulidad» (BAYO DELGADO, J., «Comentario al art. 232-5 CCCat», *Persona y Familia. Libro Segundo del Código Civil de Cataluña*, ROCA TRÍAS, E. [coord. general], ORTUÑO MUÑOZ, P. [coord. Vol.], Las Rozas [Madrid]: Sepin, 2011, pàg. 696).

7 *Vid.* epígrafs I.2.4 i II.1.2, nota 53. En la hipòtesi que s'admetés aquesta possibilitat, no prevista expressament, cal tenir en compte que, mentre durés el matrimoni i fins a la separació judicial o de fet, els terminis de prescripció i de caducitat —en les relacions jurídiques disponibles— resten suspesos (art. 121-16.1.b i 122-3 CCCat).

1.2. L'extinció de la parella estable i la compensació per raó de treball

La noció de règim econòmic és aliena a les parelles estables.⁸ I aquesta inexistència de règim econòmic matrimonial s'equipara al de separació de béns. Així, en cas d'extinció de la parella, l'art. 234-9 CCCat reconeix dret a una compensació econòmica al convivent que ha treballat per a la casa «substancialment» més que l'altre o ha treballat per a l'altre sense retribució o amb una retribució insuficient, sempre que en el moment del cessament de la convivència l'altre hagi obtingut un increment patrimonial superior, d'acord amb el que disposa en el cas dels cònjuges l'art. 232-6 CCCat.

En el cas de les parelles estables l'art. 234-9.1 CCCat només parla de «cessament de la convivència», però s'ha d'entendre que inclou el cas en què la parella s'extingeix —i «cessa la convivència»— per mort d'un dels convivents (art. 234-4.1.b CCCat), quan el sobrevivent és qui té dret a la compensació. En aquest sentit, l'art. 234-14 CCCat es refereix expressament a la compensació econòmica en cas d'extinció de la parella estable per mort d'un dels convivents. A més, l'art. 234-9.2 remet, en general, als arts. 232-5 a 232-10 CCCat.⁹

Anteriorment, els arts. 13 i 31.2 LUEP (segons la numeració dels paràgrafs d'aquest últim precepte que resultà de la Llei 3/2005, de 8 d'abril) només reconeixien dret a la compensació —respectivament per a les parelles heterosexuals o homosexuals— quan cessava la convivència «en vida dels dos convivents». Amb el Llibre 2n del CCCat, s'ha estès, per tant, la compensació a qualsevol cas d'extinció de la parella, inclosa la mort d'un dels membres, quan el que hi té dret és el sobrevivent.

Al marge d'això, en defecte de pacte, la LUEP (art. 3.2 i 22.2) considerava el treball domèstic i la col·laboració personal o professional no retribuïda o amb retribució insuficient a la professió o a l'empresa de l'altre convivent com a forma de contribució al manteniment de la casa i a les «despeses comunes». Això, en canvi, no ha passat al Llibre 2n CCCat, que es limita a establir que «les relacions de la parella estable» es regulen exclusivament pels pactes dels convivents (art. 234-3.1 CCCat).

Quelcom que es podria plantejar és si existiria dret a la compensació per raó de treball de l'art. 234-9 CCCat en el cas que els convivents haguessin pactat (art. 234-3 CCCat) una espècie de règim de participació o de comunitat, totalment allunyat de la separació de béns. En aquest cas entenc que no hi hauria dret a la compensació (arg. *ex* art. 232-5, al que remet l'art. 234-9.2 CCCat), sens perjudici del que puguin haver pactat específicament les parts.

8 *Vid.* ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo y del conviviente superviviente en Cataluña», a *Tratado de Derecho de sucesiones*, GETE-ALONSO Y CALERA, M. del C. (Dir.), SOLÉ RESINA, J. (coord), T. II, Cizur Menor (Navarra): Civitas Thomson Reuters, 2011, pàg. 2314.

9 Aquesta remissió als «articles 232-5 a 232-10» coincideix exactament amb la que feia l'art. 234-11.2 Projecte 2006, i que passà a l'art. 234-9.2 Projecte 2009. Amb tot, ja en el Projecte 2009 la regulació de la compensació per raó de treball abastava un article més (anava de l'art. 232-5 al 232-11). *Vid.* BOPC núm 353, 15-juny-2006, pàg. 77-78 i 86; BOPC núm 384, 19-gener-2009, pàg. 42-43 i 52. El cas és si la remissió s'ha continuat mantenint intencionadament només als arts. 232-5 a 232-10, excloent el 232-11, o bé el fet que no s'inclougué el 232-11 obeeix només a la inèrcia i manca d'ajustament durant la tramitació parlamentària. Sobre això, *vid.* epígraf II.1.3.2.

2. L'ENRIQUIMENT INJUSTIFICAT COM A FONAMENT ÚLTIM DE LA REGULACIÓ DE LA COMPENSACIÓ PER RAÓ DE TREBALL

2.1. Enriquiment injustificat implícit

Té dret a la compensació el cònjuge o el convivent que ha treballat per a la casa «substancialment més que l'altre», sempre que en el moment de l'extinció del règim de separació de béns o del cessament efectiu de la convivència l'altre hagi obtingut un increment patrimonial superior (art. 232-5.1 i 234-9.1 CCCat). També té dret a compensació, en els mateixos termes, el cònjuge o el convivent que ha treballat per a l'altre «sense retribució o amb una retribució insuficient» (art. 232-5.2 i 234-9.1 CCCat).¹⁰

En relació als cònjuges, a diferència del que estableixen els derogats art. 23 CDCC i 41 CF, l'art. 232-5 CCCat ha desvinculat el treball per a la casa del fet que aquest s'hagi dut a terme «sense retribució o amb una retribució insuficient» —considerat com a forma de contribució a les despeses familiars (art. 231-6.1 CCCat), sembla pressuposar-se que el treball domèstic dels consorts no és retribuït—¹¹ i ha afegit que la dedicació a aquest treball del cònjuge creditor de la pensió ha d'haver estat «substancialment» superior a la del seu consort —no cal que s'hi hagi dedicat en exclusiva—¹² (art. 232-5.1 CCCat i Preàmbul, III, c, § 9, Llei 25/2010, de 29 de juliol). Per tal que hi hagi dret a la compensació econòmica per raó del treball domèstic, cal, doncs, que la diferència de dedicació a la casa de l'un i de l'altre sigui «substancial» —qüestió sovint difícil de precisar i que, en qualsevol cas, ha de suposar una dedicació menor que la «contribució notablement superior»¹³ que, d'acord amb l'art. 232-5.4 CCCat, pot

10 Sobre el treball per a l'altre insuficientment remunerat, *vid.* STSJ 9-gener-2012 (RJ 2012\4203).

11 En relació al derogat art. 41 CF, BOSCH CAPDEVILA criticava que, si bé el concepte de treball no retribuït o insuficientment retribuït encaixava quan es tractava de treballar per a l'altre cònjuge, en canvi, en el treball domèstic resultava molt més estrany parlar d'insuficient remuneració. Segons aquest autor, el treball domèstic constitueix una forma de contribuir a les càrregues del matrimoni, i per tant, més que de defecte retributiu, s'hauria de parlar, en el seu cas, d'excessiva contribució a les càrregues del matrimoni, difícil de mesurar per altra banda. Aquest autor considera més encertat en aquest punt el Llibre 2n CCCat, «que reserva el concepte de retribució per al treball per a l'altre cònjuge (art. 232-5.2), mentre que en relació al treball domèstic parla de treballar «substancialment més que l'altre (art. 232-5.1)» (BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució del règim de separació de béns en el Dret civil de Catalunya: la compensació econòmica per raó de treball», *RJC*, núm. 4, 2010, pàg. 1084-1085 i 1097).

12 *Vid.* sentències TSJC 10-febrer-2003 (RJ 2003\4464), 12-gener-2004, 22-desembre-2008 (RJ 2009\3267), 8-juliol-2011 (RJ 2011\6406), 12-juliol-2011 (RJ 2011\6409), 15-desembre-2011 (RJ 2012\256), 19-desembre-2011 (RJ 2012\2768), 9-gener-2012 (RJ 2012\4203), 16-gener-2012 (RJ 2012\4207) i 1-març-2012 (JUR 2012\183057). *Vid.*, també, GETE-ALONSO Y CALERA, M^a del C., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 629; SOLÉ FELIU, J., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 2; PARA MARTÍN, A., «El derecho de compensación económica por razón de trabajo», *RJC*, núm. 2, 1999, pàg. 321; BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució...», *op. loc. cit.*, pàg. 1085; NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 244.

13 L'art. 232-5.4 CCCat es refereix al fet que «la contribució» del cònjuge creditor hagi estat notablement superior. En canvi, segons el Preàmbul (III, c, § 9), el que ha d'haver estat «notablement superior» és la incidència del treball del cònjuge creditor en l'increment patrimonial de l'altre cònjuge («Tanmateix, es permet l'atorgament d'una compensació

justificar que l'autoritat judicial fixi la quantia de la compensació per sobre del límit general que marca la quarta part de la diferència entre els increments dels patrimonis dels cònjuges—.

Pel que fa als cònjuges, en la regulació catalana el treball domèstic es comptabilitza per triplicat: com a forma de contribució a les despeses familiars —a les quals cada cònjuge ha de contribuir en proporció a llurs ingressos i, si aquests no són suficients, en proporció a llurs patrimonis— (art. 231-6.1 CCCat); com a un dels elements determinants del naixement, si escau, del dret a la compensació per raó de treball i de la seva quantia (art. 232-5.1 i 3 CCCat); i, en cas de crisi matrimonial, com a element que cal valorar per a fixar la quantia i la durada de la prestació compensatòria (art. 233-15.b CCCat —«La realització de tasques familiars...»—), entre els quals es té en compte també, a l'hora de fixar la posició econòmica dels cònjuges, la pròpia compensació econòmica que els pugui correspondre (art. 233-15.a CCCat). Aquest còmput per triplicat no es produeix en relació a les parelles estables.

En la línia del que resulta de l'art. 232-5.1 i 2 CCCat i en contrast amb els derogats art. 13 i 31.2 LUEP, quant a les parelles estables (art. 234-9.1 CCCat), cal entendre que el fet que el treball s'hagi dut a terme «sense retribució o amb una retribució insuficient» no es predica del treball per a la casa —que pressuposa d'alguna manera inherent a la institució i no retribuït— i sí, només, del treball per a l'altre; i això malgrat que la literalitat de l'art. 234-9.1 CCCat admetria una lectura que prediqués la manca o insuficiència de retribució tant del treball per a la casa com del treball per a l'altre. S'ha afegit també —com en l'art. 232-5.1 CCCat— l'exigència que la dedicació al treball per a la casa que pot donar dret a la compensació hagi estat «substancialment» superior a la del seu consort (art. 234-9 CCCat).

Al marge d'això, la situació final que contemplaven els art. 41 CF, 13 i 31.2 LUEP era que «per aquest motiu» (pel treball no retribuït o amb retribució insuficient d'un dels cònjuges per a la casa o per a l'altre cònjuge) —relació de causalitat— s'hagués generat una situació de desigualtat entre el patrimoni dels dos cònjuges o convivents (qüestió en la que es fixava també l'art. 23 [redacc. 1993] CDCC) que impliqués un enriquiment «injust» [injustificat] (art. 41.1, final, CF, 13, final, i 31.2, final, LUEP).¹⁴ Els art. 232-5 i 234-9 CCCat, en canvi, requereixen tan sols que l'altre hagi obtingut un increment patrimonial superior que aquell que ha treballat substancialment més per a la casa (art.

de quantia superior si el cònjuge creditor pot provar que la incidència del seu treball en l'increment patrimonial de l'altre cònjuge ha estat notablement superior»). Sobre això, *vid.* BOSCH CAPDEVILA, E., «La configuració de la compensació econòmica per raó de treball en el llibre segon del Codi civil de Catalunya», *Dissetenes Jornades de Dret català a Tossa* [en premsa; agraeixo a l'autor haver pogut consultar aquest treball].

- 14 L'art. 23 CDCC (redacció de 1993) no al·ludia a l'enriquiment «injust» —injustificat—. Quant a la introducció de la referència a l'enriquiment injust en el CF i a l'evolució d'aquest requisit en la jurisprudència, *vid.* BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució...», *op. loc. cit.*, pàg. 1087-1089. Sobre la conveniència de parlar d'enriquiment «injustificat», en comptes de d'enriquiment «injust» —que pot suggerir il·licitud—, *vid.* BADOSA COLL, F., «Les altres fonts d'obligacions al Llibre sisè, en especial, l'enriquiment injustificat», a *Contractes, responsabilitat extracontractual i altres fonts d'obligacions al Codi Civil de Catalunya. Materials de les Setzenes Jornades de Dret Català a Tossa*, Institut de Dret privat europeu i comparat de la Universitat de Girona (ed.), Girona: Documenta Universitaria, 2012, pàg. 390.

232-5.1 i 234-9 CCCat) o, sense retribució o amb una retribució insuficient, per a l'altre (art. 232-5.2 —«...en els mateixos termes que estableix l'apartat 1...»— i 234-9 CCCat). S'obvia, per tant, la referència a relació de causalitat entre el treball d'un dels cònjuges o convivents i l'increment patrimonial de l'altre i, a més, s'ha eliminat tota referència a l'enriquiment injustificat (Preàmbul III, c, § 9, Llei 25/2010, de 29 de juliol).¹⁵

Aquesta no consideració de la relació de causalitat entre el treball d'un dels cònjuges (o convivents) i l'increment patrimonial de l'altre —objectivitzant el dret a la compensació, si es donen els requisits—, així com la manca de concreció de l'enriquiment/empobriment, i també el caràcter personalíssim del dret a la compensació en cas de mort (art. 232-5.5 CCCat), allunya la institució de l'enriquiment injustificat entès en sentit tècnic.¹⁶

No obstant això, es pot sostenir que el fonament últim de la compensació econòmica per raó de treball continua sent l'enriquiment injustificat (per treball)¹⁷ matrimonial/en parella, que es té en compte només en la mesura

15 Quant a la regulació de l'art. 41 CF, SOLÉ FELIU destacava que, tot i que aquest precepte exigia que entre l'enriquiment del cònjuge deutor i l'empobriment del creditor existís una relació de causalitat, l'específica situació a què es referia el dret de l'art. 41 CF dificultava sovint la prova de la interrelació directa entre l'enriquiment d'un i l'empobriment de l'altre, «... els increments del patrimoni del cònjuge deutor s'hauran produït progressivament en el transcurs de la convivència matrimonial, com a conseqüència de diverses i variades decisions i actuacions del cònjuge deutor, i en concurrència amb molts altres factors perfectament aliens a la simple falta o deficient retribució.- Per aquest motiu, no sembla que l'art. 41 CF es pugui entendre en el sentit d'haver de demostrar aquella interrelació directa entre l'import concret de la falta de retribució i l'enriquiment del cònjuge demandat. La prova més aviat s'ha d'orientar a demostrar que la desigualtat patrimonial favorable al demandat és deguda, en tot o en part, a l'activitat desenvolupada i a la seva falta o insuficient retribució, no essent necessària ni una «certesa matemàtica», ni una prova «més enllà de qualsevol dubte raonable» (SOLÉ FELIU, J., «La compensació...», *op. loc. cit.*, pàg. 3). També en relació a l'art. 41 CF, BOSCH CAPDEVILA apuntava que el problema que es plantejava era el de determinar la relació entre dos conceptes —«desigualtat patrimonial» i «enriquiment injust»— que per separat són ben clars, però que donen lloc a confusió quan se'ls posa en relació. Cal determinar si, per a què procedeixi la compensació, només fa falta un d'aquests dos elements, si calen tots dos, o si s'ha d'entendre que el fet que, havent-hi treball domèstic, el fet que els patrimonis siguin desiguals implica sempre un enriquiment injustificat (BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució...», *op. loc. cit.*, pàg. 1086).

16 En relació a l'enriquiment injustificat, DÍEZ-PICAZO destaca: «Debe existir una relación o lazo causal entre el enriquecimiento del demandado y el empobrecimiento del actor. Es preciso que el empobrecimiento del actor sea precisamente la causa del enriquecimiento del demandado» (DÍEZ-PICAZO, L., *Fundamentos del Derecho civil patrimonial*, Vol. I, 4a ed., Madrid: Editorial Civitas, 1993, pàg. 103).

17 *Vid.* ALEGRET BURGÚES, M. E., «El TSJC...», *op. loc. cit.*, pàg. 22 (disponible a: http://civil.udg.edu/tossa/2012/textos/pon/inaugural/Jornades_Tossa_2012_Alegret.pdf [data de la consulta: 3-desembre-2012]). Segons ALEGRET BURGÚES, «Es configura ara aquest enriquiment com un element de caràcter objectiu»; això no vol dir, tal com destaca aquesta autora, que s'hagi suprimit la noció d'enriquiment injust com a base de la compensació; certament, com destaca ALEGRET, la figura de l'enriquiment injust tenia un encaix problemàtic en la institució sobretot a nivell probatori; d'acord amb això, ara es prescindeix de manera expressa d'esmentar l'enriquiment injust com a fonament de la compensació, però no pas perquè no es trobi en la seva base, sinó per superar les dificultats que suposava en alguns casos la prova de la relació causal entre la dedicació a la llar i els guanys obtinguts pel cònjuge treballador i perquè la quantificació es relaciona ara amb la participació en els guanys. Per a MIRALLES GONZÁLEZ, «[E]s prescindeix de la idea d'enriquiment injust del demandat, encara

que hi ha un «increment patrimonial superior» a favor de l'altre cònjuge o convivent.

Aquest «increment patrimonial superior», juntament amb els criteris indicatius de l'art. 232-5.3 CCCat, determina, a més, instrumentalment —i per primera vegada de manera explícita—, la quantia de la compensació (art. 232-5.4 i 232-6 CCCat), en comptes de fixar-se en funció de l'enriquiment.¹⁸ Es parteix del fet que, havent-hi treball domèstic o per a l'altre sense retribució o amb retribució insuficient, el fet que els patrimonis siguin desiguals evidencia o implica sempre un enriquiment injustificat;¹⁹ un s'ha enriquit en detriment i a costa de l'altre.²⁰

que aquest enriquiment està latent, ja que la norma acaba obligant —si així es sol·licita— a traspasar béns a qui ha obtingut menys guanys que l'altre en el moment de liquidar el règim» (MIRALLES GONZÁLEZ, I., «La compensació econòmica per raó de treball en el Llibre segon del Codi civil de Catalunya: algunes qüestions civils i fiscals», *InDret* 1/2012, pàg. 9). Per a ROCA TRÍAS, en canvi: «Ha desaparegut l'enriquiment injust... desequilibri sí, enriquiment, no» (ROCA TRÍAS, E., «Els canvis en el règim de béns: de la separació o a comunitat diferida», a *La codificació del Derecho civil de Cataluña. Estudios con ocasión del cincuentenario de la Compilación*, FLORENSA I TOMÀS, C. E. [Dir.], i FONTANELLAS MORELL, J. M. [coord.], Madrid - Barcelona - Buenos Aires: Marcial Pons, 2011, pàg. 102).

- 18 La STSJC 1-març-2012 (JUR 2012\183057) destaca: «A falta de otros criterios orientativos debe tenerse en cuenta que el Parlament de Catalunya ha aprobado el nuevo libro segundo del Codi Civil de Catalunya, sustitutorio del Codi de Família, que recoge la jurisprudencia existente en cuanto a la necesidad de ponderar las diferencias patrimoniales...». Sobre els criteris fixats en els art. 232-5.3 i 4 i 232-6 CCCat, *vid.* SOLÉ RESINA, J., «La quarta domèstica...», *op. loc. cit.*, pàg. 10-13; SOLÉ RESINA, J., «La compensació econòmica per raó de treball al Llibre II del Codi civil de Catalunya: correcció del desequilibri patrimonial o de l'enriquiment injust?», a *La codificació del Derecho civil de Cataluña. Estudios con ocasión del cincuentenario de la Compilación*, FLORENSA I TOMÀS, C. E. (Dir.), i FONTANELLAS MORELL, J. M. (coord.), Madrid - Barcelona - Buenos Aires: Marcial Pons, 2011, pàg. 190-191.

Quant als diversos criteris per a determinar la quantia de la compensació que s'havien emprat durant la vigència de l'art. 41 CF, *vid.* GETE-ALONSO Y CALERA, M^a del C., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 630-632; SOLÉ FELIU, J., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 3-4; PARA MARTÍN, A., «El derecho...», *op. loc. cit.*, pàg. 332-336; BOSCH CAPDEVILA, E., «La compensación económica por razón de trabajo (Comentario a la Sentencia 8/2000, de 27 de abril, del Tribunal Superior de Justicia de Cataluña)», *Carta civil*, núm. 9, juliol 2000, pàg. 14-19; ORTUÑO MUÑOZ, P., «Comentari a l'art. 41 CF», a EGEA FERNÁNDEZ, J., i FERRER RIBA, J. (Dirs.), *Comentarios al Codi de Família, a la Llei d'Unions Estables de Parella i a la Llei de Situacions Convivencials d'Ajuda Mútua*, Madrid: Tecnos, 2000, pàg. 241-243; SOLÉ RESINA, J., «La compensació econòmica per raó de treball en el règim de separació de béns», *RJC* núm. 3, 2001, pàg. 673-675; ROCA TRÍAS, E., «La liquidació del règim de separació de béns a Catalunya», *RJC*, núm. 3, 2008, pàg. 659-661; BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució...», *op. loc. cit.*, pàg. 1092-1096. *Vid.*, també, STSJC 20-desembre-2010 (RJ 2011\1320); STSJC 20-juny-2011 (RJ 2011\6110); STSJC 8-juliol-2011 (RJ 2011\6406); STSJC 12-juliol-2011 (RJ 2011\6409); STSJC 25-juliol-2011 (RJ 2011\6683); STSJC 6-octubre-2011 (RJ 2012\669); STSJC 19-desembre-2011 (RJ 2012\2768); STSJC 9-gener-2012 (RJ 2012\4203); STSJC 16-gener-2012 (RJ 2012\4207). Pel que fa a la fixació de la quantia com a participació en el patrimoni del deutor, *vid.* STSJC 10-desembre-2009 (RJ 2010\3885) i STSJC 31-octubre-2011 (RJ 2012\2243).

- 19 Aquesta era una de les possibilitats que apuntava BOSCH CAPDEVILA quan es plantejava quina era la relació entre la «desigualtat patrimonial» i l'«enriquiment injustificat» en l'art. 41 CF (BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució...», *op. loc. cit.*, pàg. 1086).
- 20 Per a NASARRE AZNAR, l'enriquiment injustificat es presumeix *iuris et de iure* (NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 250-252, 295 i 296).

En una línia apuntada ja per la jurisprudència durant la vigència del CF —que al·ludia expressament a l'enriquiment «injust» [injustificat] en l'art. 41—, i que el TSJC encara reproduceix en sentències recents (*vid.*, per exemple, STSJC 16-gener-2012),²¹ es considera que la major dedicació d'un dels cònjuges al treball domèstic o el treball per a l'altre sense retribució o amb retribució insuficient té sempre repercussió en l'increment patrimonial superior de l'altre —d'aquí que no calgui ni tan sols provar la relació de causalitat, evitant així els problemes que aquesta prova sovint planteja—.

Això, que s'ha reflectit en el text de l'art. 232-5 CCCat, justifica que el Preàmbul (III, c, § 9) de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, desvinculi la compensació de l'enriquiment injustificat entès en sentit tècnic; segons el Preàmbul (III, c, § 9) de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, «la nova regulació abandona tota referència a la compensació com a remei substitutori d'un enriquiment injust, prescindeix de la idea de sobrecontribució a les despeses familiars, implícita en la formulació de l'article 41 del Codi de família... i es fonamenta, senzillament, en el desequilibri que produeix entre les economies dels cònjuges el fet que un faci una tasca que no genera excedents acumulables i l'altre en faci una altra que sí que en genera». Quant a les parelles estables, el mateix Preàmbul (III, c, § 24, al final) destaca que el dret a la compensació econòmica per raó del treball per a la llar o per a l'altre convivent «neix al marge de l'estatut jurídic de la convivència i... resulta del fet que, en interès comú, un convivent ha fet una tasca que no ha generat excedents acumulables mentre que l'altre n'ha fet una altra que sí que n'ha generat».

Així, existint un enriquiment de l'altre cònjuge o convivent, prescintint de la relació d'imputació entre l'enriquiment i l'empobriment dels respectius patrimonis afectats (típica de la institució de l'enriquiment injustificat tècnicament considerada)²² —atès que es parteix que aquesta relació sempre

21 STSJC 16-gener-2012 (RJ 2012\4207): «La Sentència de 27 d'abril de 2000 [RJ 2000\4125] ja deia, en termes generals, que sempre que un cònjuge treballi sense retribució generarà un enriquiment favor de l'altre. La de 21 d'octubre de 2002 [RJ 2003\698] afegia que només pel fet de la renúncia d'un dels cònjuges a treballar fora de casa, l'altre ja en resulta enriquit en saber que la casa, i en el seu cas els fills, estan atesos... D'altra banda, cal recordar que, conforme a la doctrina d'aquesta Sala, l'enriquiment injust és implícit en situacions en les quals treballant tots dos en els negocis d'un, o en virtut d'una sobrededicació a la família per part d'algun d'ells, en el moment de la liquidació del règim econòmic matrimonial, els excedents econòmics resulten favorables tan solament a un dels cònjuges...». *Vid.*, també, STSJC 27-abril-2000 (RJ 2000\4125); STSJC 21-octubre-2002 (RJ 2003\698); STSJC 26-març-2003 (RJ 2003\4654); STSJC 8-juliol-2011 (RJ 2011\6406); STSJC 15-desembre-2011 (RJ 2012\256); STSJC 19-desembre-2011 (RJ 2012\2768); STSJC 9-gener-2012 (RJ 2012\4203); STSJC 1-març-2012 (JUR 2012\183057); STSJC 10-maig-2012 (RJ 2012\8782); i STSJC 26-juny-2012 (JUR 2012\308007).

22 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 408. La feina es pot incloure dintre de l'enriquiment injustificat, tal com evidenciaven els art. 41.1 CF i 13 i 31.2 LUEP. La consideració del servei com a empobriment patrimonialitzat determina correlativament la de l'estalvi com a enriquiment igualment patrimonialitzat. Així, l'enriquiment positiu pot ser per manteniment de l'actiu, en el cas de l'estalvi de despesa, com passa en el cas del treball per a l'altre sense contraprestació o amb contraprestació insuficient (BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 405 i 407). *Vid.* STSJC 27-abril-2000 (RJ 2000\); STSJC 21-octubre-2002 (RJ 2003\698); STSJC 26-març-2003 (RJ 2003\4654); STSJC 16-gener-2012 (RJ 2012\4207).

existeix—,²³ quan s'extingeix el règim de separació de béns o la parella estable (en cas de mort del cònjuge o del convivent només si el sobrevivent és el creditor) pot néixer un dret de crèdit a favor d'un dels cònjuges o convivents.

2.2. Tècnica —no finalitat— reequilibradora dels patrimonis dels cònjuges/convivents

El crèdit a la compensació s'articula amb una tècnica (no finalitat), pròpia del Dret de família, reequilibradora dels patrimonis separats dels cònjuges o convivents, en principi amb el límit màxim de la quarta part²⁴ de la diferència entre els increments dels patrimonis dels cònjuges/convivents (calculats d'acord amb l'art. 232-6 CCCat).²⁵ Unificant ambdues idees, la jurisprudència del TSJC sol referir-se a «l'enriquiment injust, autèntica ratio de tal mesura reequilibradora».²⁶

El límit màxim de la quarta part de la diferència dels increments patrimonials no és absolut, atès que, a banda del que puguin haver pactat els cònjuges (art. 232-7 CCCat), l'autoritat judicial el pot superar si el cònjuge creditor prova que la seva contribució ha estat «notablement superior» (art.

23 No cal provar-ho... *Vid.* STSJC 16-gener-2012 (RJ 2012\4207). *Vid.*, també, STSJC 8-juliol-2011 (RJ 2011\6406); STSJC 15-desembre-2011 (RJ 2012\256); STSJC 19-desembre-2011 (RJ 2012\2768); STSJC 9-gener-2012 (RJ 2012\4203); STSJC 1-març-2012 (JUR 2012\183057) i STSJC 10-maig-2012 (RJ 2012\8782).

24 Es parla a vegades d'una «quarta domèstica» (*vid.* SOLÉ RESINA, J., «La quarta domèstica...», *op. loc. cit.*, títol del treball i pàg. 17-19; SOLÉ RESINA, J., «La compensación económica por razón de trabajo en el Libro Segundo del CCC: La «quarta domèstica» o crédito de participación reducido», a *El nuevo derecho de la persona y de la familia. Libro segundo del Código Civil de Cataluña*, BARRADA ORELLANA, R., GARRIDO MELERO, M., i NASARRE AZNAR, S. [coord.], Barcelona: Bosch, 2011, títol i pàg. 306), que s'ha afegit a les altres quartes —falcídia (art. 427-40 i seg. CCCat), trebel·liànica (art. 426-31 i seg. CCCat), vidual (art. 451-1 i seg. CCCat) i en cas d'acolliment (art. 8.1 Llei 22/2000, de 29 de desembre, d'acolliment de les persones grans [LAPG])— que regula el Dret català; a aquestes «quartes» encara es pot afegir avui la prevista en l'art. 442-5 CCCat, en el cas de commutació de l'usdefruit universal intestat del cònjuge o convivent. La base de càlcul en cada cas no és la mateixa. Tant en el cas de la quarta vidual com, en principi, en el de la compensació per raó de treball, es tracta d'un límit màxim (art. 232-5.4 i 452-1.1 CCCat); quant a la quarta vidual, *vid.* STSJC 26-gener-1995 (RJ 1995\4461). *Cfr.* art. 232-15 i 232-21 CCCat que, en relació al règim de participació parteix, com a regla, d'una participació en la meitat de la diferència dels increments patrimonials.

25 A l'hora de fixar la quantia de la compensació a favor d'un dels convivents d'una parella estable, en un cas en què no resultava aplicable el Llibre 2n CCCat, la STSJC 1-març-2012 (JUR 2012\183057) considera d'aplicació orientativa el límit de la quarta part que estableix avui l'art. 232-5.4 CCCat —al qual remet l'art. 234-9 CCCat en el cas de parelles estables—. *Vid.*, també, STSJC 8-juliol-2011 (RJ 2011\6406); STSJC 25-juliol-2011 (RJ 2011\6684); STSJC 31-octubre-2011 (RJ 2012\2243); STSJC 15-desembre-2011 (RJ 2012\256).

26 *Vid.*, recentment, STSJC 26-juny-2012 (JUR 2012\308007). *Vid.*, també, en els mateixos termes: STSJC 19-octubre-2006 (RJ 2007\5292); STSJC 28-gener-2008 (JUR 2009\296310); STSJC 7-juliol-2008 (JUR 2009\296247); STSJC 4-setembre-2008 (RJ 2009\644); STSJC 3-novembre-2008 (RJ 2009\3141); STSJC 13-juliol-2009 (RJ 2009\5672); STSJC 30-setembre-2009 (RJ 2010\4999); STSJC 19-novembre-2009 (RJ 2010\1641); STSJC 27-maig-2010 (RJ 2010\5128); STSJC 8-juliol-2011 (RJ 2011\6406); STSJC 12-juliol-2011 (RJ 2011\6409); STSJC 19-desembre-2011 (RJ 2012\2768); STSJC 9-gener-2012 (RJ 2012\4203); STSJC 16-gener-2012 (RJ 2012\4207); STSJC 10-maig-2012 (RJ 2012\8782).

232-5.4, final, i art. 234-9.2 CCCat, que remet als art. 232-5 a 232-10 CCCat).²⁷ Aquest límit, tot i no ser absolut, s'ha vist com un factor garantista, que limita la discrecionalitat, afavoreix la previsibilitat i evita arbitriarietats.²⁸

Òbviament, res impedeix que, a l'empara de l'art. 232-7 CCCat,²⁹ els cònjuges puguin haver pactat *ex ante* una quantitat determinada o un percentatge concret de l'increment patrimonial experimentat per l'altre cònjuge,³⁰ o fins i tot que hagin exclòs el dret a la compensació (art. 232-7 CCCat —«la reducció o l'exclusió»—), en el benentès que el pacte d'exclusió ha de tenir caràcter recíproc (art. 231-20.3 CCCat).³¹ També poden pactar el que considerin oportú, *ex post*, en el conveni regulador de separació o de divorci (art. 233-2.3.c CCCat).

En qualsevol cas, el fonament i la finalitat de la compensació no és la comunicació de guanys; no pretén en sí mateixa compensar sense més el desequilibri entre els increments dels patrimonis d'un i altre cònjuge;³² no es tracta d'una mena de règim de participació en els guanys atenuat. En l'extinció

27 Vid. Preàmbul, III, c, § 9, Llei 25/2010, de 29 de juliol. Ni en el Projecte 2006 (art. 232-5.4), ni en el Projecte 2009 (art. 232-5.4) no es donava marge a l'autoritat judicial per a superar el límit la quarta part de la diferència entre els increments dels patrimonis dels cònjuges, calculada d'acord amb l'article següent (BOPC núm 353, 15-juny-2006, pàg. 77; BOPC núm 384, 19-gener-2009, pàg. 42). Vid. epígraf I.2.1 i nota 13.

28 Vid. NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 238 i 258; MIRALLES GONZÁLEZ, I., «La compensació...», *op. loc. cit.*, pàg. 11. Vid., també, ROCA TRIAS, E., «Els canvis...», *op. loc. cit.*, pàg. 102. Durant la vigència del CF, FERRER RIBA apuntava: «La incertesa en l'objecte sobre el qual es calcula el crèdit compensatori i en els factors rellevants per a la seva quantificació genera una dosi important d'inseguretat jurídica, que desincentiva la transacció en els litigis matrimonials, incrementa els costos de litigació i dona avantatge al cònjuge amb menys aversió al risc (generalment el cònjuge fort)» (FERRER RIBA, J., «Separació de béns i compensacions en la crisi familiar», a *Nous reptes del Dret de família. Materials de les Tretzenes Jornades de Dret Català a Tossa*, Àrea de Dret civil Universitat de Girona [coord.], Girona: Documenta Universitaria, 2005, p. 86).

29 Vid. també, art. 111-6 CCCat.

30 Vid. ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 278, nota 523. En aquest cas, s'ha dit si el límit no estaria en la meitat de la diferència entre els increments patrimonials dels cònjuges de la que parteix el règim de participació en els guanys (art. 232-15 i 232-21 CCCat).

31 Quant a la possibilitat d'excloure o de disposar *ex ante* de la compensació per raó de treball de l'art. 41 CF, abans de l'entrada en vigor del Llibre segon del CCCat, Vid. LAMARCA MARQUÈS, A., «Separació de béns i desigualtat patrimonial: la compensació econòmica per raó de treball. Comentari a la STSJC de 21.10.2002», *Indret* 01/2003, pàg. 8-11. Vid., també, SOLÉ FELIU, J., «La compensació...», *op. loc. cit.*, pàg. 2; PARA MARTÍN, A., «El derecho...», *op. loc. cit.*, pàg. 337-338; STSJC 28-gener-2010 (RJ 2010\1486).

32 Cfr. NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 295 (per a aquest autor, «con la nueva previsión legal en el CCC, la desigualdad de incrementos se convierte... en el fundamento para la compensación y origina un derecho a participar en las ganancias»); SOLÉ RESINA, J., «La quarta domèstica...», *op. loc. cit.*, pàg. 17; SOLÉ RESINA, J., «La compensación econòmica por razón de trabajo en el Libro Segundo del CCC: La «cuarta doméstica»...», *op. loc. cit.*, pàg. 303, 306, 307 i 309 (segons aquesta autora, la compensació econòmica per raó de treball «se convierte, en el Libro II, en un crédito de participación en las ganancias más reducido (normalmente con un máximo de ¼ parte) que el que se genera en la liquidación del régimen de participación en las ganancias (en principio, ½); per a SOLÉ RESINA, J., la finalitat de la compensació en el Llibre II és «reducir el desequilibrio y actuar de correctivo»). BOSCH CAPDEVILA, opina que en el Llibre 2n CCC no acaba d'estar del tot clar què es pretén amb la compensació, si indemnitzar un defecte retributiu, o anivellar patrimonis, o potser ambdues coses (BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució...», *op. loc. cit.*, pàg. 1097).

del règim de participació en els guanys hi ha participació del guany, a través del crèdit de participació (art. 232-13.1, 232-18, 232-19, 232-20 i 232-21 CCCat), mentre que en la compensació per raó de treball prima la idea —objectivament considerada— d'enriquiment d'un i no de l'altre (prescindint de la relació d'imputació i, per tant, de si l'enriquiment ha estat precisament «a costa» de l'empobriment, com ocorre típicament, en canvi, en l'enriquiment injustificat entès en sentit propi); no persegueix la participació en els guanys, encara que la quantificació de la compensació tingui en compte, instrumentalment, al marge d'altres elements (art. 232-5.3 CCCat), una certa comunicació d'incrementos patrimonials, fins a un límit màxim —no absolut— (art. 232-5.4 CCCat).³³

Si no hi ha hagut treball per a la casa o per a l'altre d'un dels consorts o convivents, d'acord amb el que preveuen els art. 232-5 i 234-9.1 CCCat, per molt que hi hagi desequilibri entre els increments patrimonials, no hi ha dret a compensació. I si hi ha hagut treball per a la casa o per a l'altre d'un dels cònjuges, però no hi ha un increment superior del patrimoni de l'altre, tampoc hi ha dret a compensació.³⁴

Quelcom que no resol el Llibre 2n CCCat és si, no havent-hi desigualtat entre els increments patrimonials dels cònjuges o convivents —i no procedint, per tant, la compensació per raó de treball *ex* art. 232-5 i 234-9 CCCat—, però sí enriquiment per treball —si més no negatiu—, es podria acudir a l'acció d'enriquiment injustificat.³⁵ Respecte d'això, es pot argumentar que no, si es parteix que, en cas de relació matrimonial —essent el règim econòmic matrimonial el de separació de béns— o de parella, la compensació per raó de treball substitueix l'enriquiment injustificat pel treball que aquesta compensació considera.

2.3. La fixació de la quantia en funció de la comparativa dels increments dels patrimonis dels cònjuges

Amb caràcter general, en l'enriquiment injustificat, l'empobriment és el fet determinant de l'obligació que fonamenta, i l'enriquiment és la condició del seu naixement i, normalment, el que en determina el contingut (*vid.* art. 10.9.III CCE).³⁶ Ara bé, això últim no es compleix en la compensació econòmica per raó de treball; si bé és cert que només hi ha compensació si hi ha «enriquiment» (entès, però, exclusivament, com a «increment patrimonial superior», sense

33 Durant la vigència de l'art. 41 CF, la STSJC de 4-setembre-2008 (RJ 2009\644) destacava que la compensació econòmica per raó de treball no era un mecanisme per a igualar patrimonis ni tampoc suposava un règim de participació.

34 *Vid.* ROCA TRIAS, E., «Els canvis...», *op. loc. cit.*, pàg. 101 i 102.

35 *Vid.* SOLÉ RESINA, J., «La compensación económica por razón de trabajo en el Libro Segundo del CCC: La «cuarta doméstica»...», *op. loc. cit.*, 2011, pàg. 310; SOLÉ RESINA, J., «La compensació econòmica per raó de treball al Llibre II del Codi civil de Catalunya: correcció...», *op. loc. cit.*, 2011, pàg. 195.

36 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 399. Aquest autor insisteix: «En el supòsit de fet de l'enriquiment injustificat l'empobriment és l'element determinant i l'enriquiment és l'element condicionant... L'element essencial és l'empobriment, ja que el seu rescabament és la finalitat de l'obligació. L'enriquiment és l'element condicionant en el sentit que l'empobriment només es rescabala si existeix un correlatiu enriquiment i en la seva mesura» (BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 403; *vid.*, també, pàg. 413).

que calgui demostrar que aquest ha estat motivat per l'empobriment de l'altre —per la seva dedicació a la casa o a l'altre sense retribució o amb retribució insuficient—, atès que això es considera implícit, l'enriquiment no marca, en canvi, la mesura del rescabament (art. 232-5.3 i 4 CCCat).

La quantia de l'obligació de rescabament/compensació no es fixa per l'enriquiment efectiu que provoca a un dels cònjuges el treball per a la casa o per a l'altre del consort o convivent (ni entès com a enriquiment objectiu ni com a utilitat subjectiva),³⁷ sinó que, en defecte del que puguin haver pactat els cònjuges o convivents (art. 232-7 —«hom pot pactar l'increment, la reducció o l'exclusió...»— i 234-9.2 CCCat), es fixa en funció de la comparativa dels increments dels patrimonis dels cònjuges (art. 232-5.4 i 232-6 CCCat, i Disp. Add. 3a.1 Llei 25/2010, de 29 de juliol),³⁸ tenint en compte altres variables (art. 232-5.3 CCCat), i en principi amb el límit màxim —no absolut— de la quarta part de la diferència entre els increments patrimonials dels cònjuges o convivents —calculats d'acord amb l'art. 232-6 CCCat— (art. 232-5.4 i 234-9.2 CCCat; *vid.* Preàmbul, III, c, § 9, Llei 25/2010, de 29 de juliol). No es quantifiquen els enriqueiments per separat (cosa que podria donar lloc a una xarxa d'obligacions recíproques compensables entre si i de molt difícil identificació i quantificació), sinó que es simplifica tot plegat en una compensació única concretada en base al desequilibri dels increments patrimonials (art. 232-5 i 232-6 CCCat, i Disp. Add. 3a.1 i 4a.1 i 2 Llei 25/2010, de 29 de juliol). Això fa que no es pugui parlar d'enriquiment injustificat en sentit tècnic i justifica que s'hagi eliminat la referència expressa al mateix, tot i que la base continua essent l'enriquiment d'un cònjuge/convivent a costa de l'altre.³⁹ No es valora la feina en termes de retribució o rendiments, sinó assignant-li el dret a una «compensació econòmica» (arts. 232-5 i 234-9 CCCat), que es calcula amb els criteris dels art. 232-5.3 i 232-6 CCCat. La compensació per raó de treball és la manera de vehicular en aquest cas l'enriquiment injustificat matrimonial o entre els membres de la parella.⁴⁰

Així, tècnicament, es substitueix l'enriquiment injustificat pel rescabament del desequilibri global entre increments patrimonials (art. 232-5 i 232-6 CCCat; art. 234-9 CCCat per a les parelles estables).⁴¹

L'increment patrimonial superior experimentat per un dels cònjuges assumeix, així, la doble funció de pressupòsit objectiu del dret (art. 232-5.1, final, i 234-9 CCCat) i, juntament amb altres variables (art. 232-5.3 CCCat), de paràmetre per a la seva quantificació, amb el límit —no absolut— de la quarta part (art. 232-4.4 CCCat).⁴²

37 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 406.

38 Quant als increments patrimonials dels cònjuges en el règim de participació en els guanys, *vid.* art. 232-13, 232-19 i 232-20 CCCat.

39 Com indica BADOSA COLL, l'enriquiment injustificat com a font d'obligacions té dos components: un objectiu o fàctic que és l'econòmic de l'enriquiment d'un a costa de l'empobriment aliè (l'enriquiment / empobriment), i un altre de jurídic que és, malgrat la seva llicitud, que li manca justificació (BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 395; *vid.*, també, pàg. 398 i 401-419).

40 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 405.

41 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 393.

42 ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 271.

2.4. Manca de justificació dels enriquiments produïts mentre dura la relació matrimonial o de parella

L'extensió de la compensació al cas de mort del cònjuge o convivent deutor suposa negar que la relació matrimonial o de parella justifiqui els enriquiments per treball que es produeixen mentre dura aquesta —no hi ha causa de l'enriquiment—; per tant, quan s'acaba la convivència, tant si això té lloc per ruptura —en vida—, com si esdevé per mort —si el sobrevivent és el creditor—, es té «dret a la compensació». No cal que el cònjuge o convivent que s'ha dedicat a la casa o a l'altre cònjuge/convivent hagi vist frustrada la relació, en vida, per la crisi matrimonial o de parella, sinó que fins i tot quan el matrimoni es dissol o la parella s'extingeix naturalment, per mort, si el sobrevivent és el creditor, tindrà «dret a la compensació» (art. 232-5 i 234-9 CCCat).⁴³

Tot i tractar-se d'un supòsit no expressament contemplat en l'art. 232-5 CCCat («...per separació, divorci, nul·litat o mort d'un dels cònjuges...»), i deixant de banda el que puguin haver pactat els cònjuges, l'argumentació apuntada es podria utilitzar per a reconèixer «dret a la compensació» fins i tot en el cas que el règim de separació de béns s'extingís, durant la normalitat de la relació matrimonial, pel fet que els cònjuges convinguessin un altre règim econòmic (art. 231-10, 231-19, 231-22.2, 231-23.2 i 231-24 CCCat i 9.3 CCE), sempre que es donessin la resta de circumstàncies de l'art. 232-5. 1 i 2 CCCat.⁴⁴ És aquesta, però, una qüestió no resolta pel legislador i que, per tant, queda oberta.

En qualsevol cas, el fet que en relació als cònjuges es limiti la compensació per raó de treball al règim econòmic de separació de béns suposa partir del fet que els altres règims (de comunitat o de participació) absorbeixen o «amorteixen» els enriquiments injustificats per treball. L'art. 232-11.1, final, CCCat posa de manifest la importància de determinar, a aquests efectes, quin és el règim econòmic matrimonial.

II. LA COMPENSACIÓ PER RAÓ DE TREBALL EN EL CAS DE MORT DEL CÒNJUGE O CONVIVENT DEUTOR

1. LA RECLAMACIÓ DE LA COMPENSACIÓ

1.1. El caràcter personalíssim del dret a reclamar la compensació econòmica

En el cas d'extinció del règim de separació de béns per mort d'un dels cònjuges només pot existir dret a la compensació per raó de treball si el

43 En base a la regulació continguda en l'art. 41 CF, que només regulava el dret a la compensació econòmica per raó de treball per als casos de separació judicial, divorci o nul·litat, ORTUÑO MUÑOZ sostenia que era en el moment de la ruptura quan cessava, amb efectes retroactius, l'existència de causa de l'enriquiment (ORTUÑO MUÑOZ, P., «Comentari a l'art. 41 CF»..., *op. loc. cit.*, pàg. 238).

44 *Vid.* epígraf I.1.1. Sobre el procediment per a reclamar-la i els efectes del manteniment de la relació matrimonial respecte del termini per reclamar la compensació, *vid.* notes 53 i 58.

sobrevivent n'és el creditor (Preàmbul III, c, § 9, al final, Llei 25/2010). Si qui hi hauria tingut dret és el cònjuge difunt, els seus hereus no tenen dret a exigir-la. Això mateix resulta aplicable a la compensació econòmica a favor del membre sobrevivent d'una unió estable (art. 234-9.2 CCCat).

Fent un pas més, l'art. 232-5.5 CCCat destaca que el cònjuge o convivent sobrevivent pot reclamar la compensació econòmica per raó de treball «com a dret personalíssim»⁴⁵ D'acord amb això, només el cònjuge/convivent sobrevivent pot decidir reclamar la compensació; si el cònjuge sobrevivent amb dret a reclamar-la mor sense haver-ho fet, els seus hereus no la podran reclamar (art. 232-5.5 CCCat);⁴⁶ és a dir, si el sobrevivent mor sense haver reclamat la compensació —o sense haver-li estat reconeguda—, no transmet cap dret als seus hereus.

Això, que resulta de l'art. 232-5.5 CCCat («En cas d'extinció del règim de separació per mort, el cònjuge supervivent pot reclamar la compensació econòmica per raó de treball com a dret personalíssim») i deriva de la relació personal-familiar en què es genera el dret a la compensació, al marge que pugui plantejar-se si resulta qüestionable, no encaixaria amb l'enriquiment injustificat patrimonial, entès en sentit tècnic i, per tant, transmissible.

Això diferencia, a més, el crèdit a la compensació per raó de treball del crèdit de participació, que, si escau, poden reclamar els successors del cònjuge difunt casat en règim de participació en els guanys (art. 232-21.a i b, i 232-23 CCCat).⁴⁷

Aquest caràcter «personalíssim» del dret a reclamar la compensació — que l'allunya de l'enriquiment injustificat tècnicament considerat— no s'ha d'entendre en el sentit que una vegada reconegut i determinat el dret de crèdit a la compensació a favor d'un dels cònjuges o convivents, la mort posterior del creditor determini l'extinció del dret de crèdit; el que és personalíssim és el dret a reclamar-la, no el dret de crèdit a la compensació una vegada reclamat i reconegut (dret que si que es transmetrà als hereus si mor el cònjuge creditor).⁴⁸

En aquest sentit, el caràcter personalíssim és predicable en general de la compensació econòmica per raó de treball (també en cas de crisi matrimonial o d'extinció de parella estable). El cònjuge/convivent és l'únic legitimat per a reclamar-la; si el cònjuge no reclama la compensació, els seus creditors no poden exercir l'anomenada «acció subrogatòria» per a reclamar-la; i si el cònjuge/convivent mor abans de reclamar-la, no podran fer-ho els seus

45 Vid. NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 255. Durant la tramitació del Projecte de Llibre 2n CCCat, sobre el caràcter personalíssim de la compensació en aquest cas, vid. CASAS VALLÈS, R, i MIRALLES GONZÁLEZ, I, «Nota...», *op. loc. cit.*, pàg. 6.

46 Quant a la quarta vidual, l'art. 452-6.1.c CCCat considera extingit el dret a reclamar-la si el cònjuge vidu o el convivent supervivent mor sense haver-lo exercit.

47 Vid. CASAS VALLÈS, R, i MIRALLES GONZÁLEZ, I, «Nota...», *op. loc. cit.*, pàg. 6.

48 En paraules de BAYO DELGADO, «una vez fijada al compensación, los herederos del cónyuge beneficiario pueden reclamar su pago. En cuanto al momento procesal a tener en cuenta para considerar producida la existencia del crédito, no hay duda de que, si la sentencia ya es firme al morir el beneficiario, sus herederos pueden ejecutarla. El carácter personalísimo del derecho supone que, si no hay sentencia o todavía no es firme al momento de la muerte del reclamante, el eventual derecho se extingue» (BAYO DELGADO, J., «Comentario al art. 232-5...», *op. loc. cit.*, pàg. 699).

hereus.⁴⁹ En canvi, si el cònjuge/convivent ja té reconegut el dret de crèdit a la compensació, els seus creditors podrien exercir l'anomenada acció subrogatòria per a cobrar-lo (art. 1111 CCe), i en cas de mort del creditor de la compensació, els seus hereus podrien reclamar-ne el pagament;⁵⁰ una vegada reconegut el dret el cònjuge/convivent o els seus hereus podrien també cedir-lo a tercers.

En definitiva, el dret de crèdit a la compensació està supeditat a la reclamació per part del cònjuge/convivent amb dret a reclamar-la –i/o al seu reconeixement–.⁵¹

1.2. Procediment en el que s'ha d'exercir judicialment la pretensió

En cas de nul·litat, separació o divorci, segons l'art. 232-11.1 CCCat, la compensació econòmica per raó de treball s'ha de reclamar «en el procés que causa l'extinció del règim», i en el cas de resolucions o decisions eclesiàstiques, en el procés adreçat a obtenir-ne l'eficàcia civil.⁵²

Deixant de banda els problemes interpretatius que genera aquest paràgraf i els casos d'extinció de parella estable en vida dels convivents –que queden fora de l'àmbit d'aquest estudi–,⁵³ i centrant-nos en el cas de dissolució del

49 Com destaca ARNAU RAVENTÓS, la qüestió sobre si en cas de nul·litat, separació o divorci, l'acció podria no tenir caràcter personalíssim només es planteja si s'admet la possibilitat de reclamació de la compensació al marge de la causa matrimonial, en un procés declaratiu ordinari (ARNAU RAVENTÓS, L., «El règimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 276, nota 515). Si s'entén que la reclamació de la compensació només es pot vehicular a través de la causa matrimonial, llavors lògicament només podrà reclamar-la el cònjuge.

Durant la vigència del CF, ORTUÑO MUÑOZ afirmava que la qualitat de dret personalíssim derivava «del fet que les úniques persones que tenen legitimació, activa o passiva, per a exercitar-lo són els cònjuges». Davant una crisi matrimonial produïda, els creditors del cònjuge «dèbil» no podran exercitar aquest dret per via de subrogació, ja que és dels que qualifica com a *intuitu personae* l'art. 1111 CCe (ORTUÑO MUÑOZ, P., «Comentari a l'art. 41 CF...», *op. loc. cit.*, pàg. 236 –també, pàg. 238–).

50 BAYO DELGADO posa en relleu que una vegada fixada la compensació, els hereus del cònjuge creditor poden reclamar-ne el pagament. D'acord amb això, segons aquest autor, en cas de reclamació judicial no hi ha dubte que si la sentència ja és ferma quan mor el cònjuge creditor de la compensació, els seus hereus poden executar-la; en canvi, si encara no hi ha sentència o aquesta encara no és ferma quan mor el cònjuge que la reclama l'eventual dret s'extingeix (BAYO DELGADO, J., «Comentari al art. 232-5...», *op. loc. cit.*, pàg. 699).

51 *Vid.* epígraf II.1.3.

52 L'art. 42 CF, derogat, establia que el dret a la compensació només es podia exercir en el primer procediment en el qual es sol·licités la separació, el divorci o la nul·litat i que, per tant, no es podia formular en l'eventual procediment subsegüent de nul·litat o divorci, llevat que hi hagués hagut reconciliació i nova convivència; i que en el cas de resolucions dictades pels tribunals eclesiàstics en què es declarés la nul·litat del matrimoni canònic o de decisions pontifícies sobre matrimoni rat i no consumat, el dret a la compensació només es podia exercir en el tràmit de la seva execució, davant la legislació civil.

53 Al marge de la qüestió de si les parts, per pacte, poden excloure l'aplicació de l'art. 232-11.1 CCCat i reservar-se o pactar la possibilitat de dirimir la qüestió de la compensació en un procediment ulterior –en base a l'ampli marge que es reconeix a l'autonomia de la voluntat en aquesta matèria (art. 111-6 i 232-7 CCCat)–, o bé, si únicament per raons excepcionals es pot sol·licitar el reconeixement del dret en un procés declaratiu posterior (*vid.* ORTUÑO MUÑOZ, P., «Comentari a l'art. 42 CF», a EGEA FERNÁNDEZ, J., i FERRER RIBA, J. [Dirs.], *Comentaris al Codi de Família, a la Llei d'Unions Estables de Parella i a la Llei de Situacions Convivencials d'Ajuda Mútua*, Madrid: Tecnos, 2000, pàg. 259-260 –aquest autor cita STSJ

matrimoni per mort, el cònjuge supervivent pot demanar la determinació de la compensació econòmica per raó de treball d'acord amb el procediment que estableixen els art. 782 a 789 LEC (divisió d'herència) —possibilitat que sembla que ha de tenir també el convivent, en cas d'extinció de la parella estable per mort—, excepte que escaigui allò que disposa l'art. 232-11.2, final, CCCat (Disp. Add. 4a.1 Llei 25/2010, de 29 de juliol, reinterpretada d'acord amb la tramitació parlamentària).⁵⁴ L'acord a què s'arribi o la sentència que es dicti

27-abril-2000—), l'art. 232-11.1 CCCat planteja dues qüestions més: d'una banda si s'admet que la separació judicial pugui no determinar l'extinció del règim, de manera que llavors seria possible reclamar la compensació en un segon procés, de divorci (*vid.* GETE-ALONSO Y CALERA, M^a del C., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 627-628; ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 274, nota 509, i 275); d'altra banda, si la finalitat de la norma és evitar que la pretensió s'exerceixi en un segon procés que giri entorn de la causa matrimonial, però no impedeix que es pugui formular en un procediment ordinari (*vid.* ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 274; *vid.*, també, pàg. 273 i 277, i nota 519). En relació a l'art. 42 CF, Roca Trías destacava que la redacció del precepte es referia únicament a plets relacionats amb l'estat civil, és a dir que el que exclouia era que en un procediment matrimonial posterior es pogués tornar a reproduir la petició de liquidació del règim, però no deia res quant a una reclamació autònoma en un procediment diferent. A més, segons aquesta autora, res impedia als cònjuges dilatar la liquidació del règim per a un moment posterior, per exemple, un cop s'han dividit els béns comuns, acció que es podia exercitar en un procediment matrimonial o en un altre procediment, d'acord amb l'art. 43 CF (sobre aquest precepte, *vid.* STC 21/2012, de 16 de febrer), i tal com es podia deduir de l'art. 76.3.e CF que no obligava a liquidar el règim en el procediment matrimonial (ROCA TRÍAS, E., «La liquidación...», *op. loc. cit.*, 2008, pàg. 663). Segons SOLÉ RESINA, «sembla que la norma [art. 42 CF] s'ha d'interpretar en el sentit que permet la reclamació d'aquest dret en un únic procediment, això és, una sola vegada» (SOLÉ RESINA, J., «La compensación...», *op. loc. cit.*, 2001, pàg. 677); *vid.*, també, SOLÉ RESINA, J., «La quarta domèstica...», *op. loc. cit.*, pàg. 22-23.

Resoldre aquestes qüestions excedeix l'objecte del nostre estudi, que es limita al cas d'extinció del règim per mort d'un dels cònjuges. En qualsevol cas, però, si s'admetés que es pot reclamar la compensació en cas d'extinció del règim de separació de béns per canvi de règim econòmic matrimonial, sembla que la reclamació caldria fer-la en un procediment ordinari —sense que calgués esperar a un eventual procés de nul·litat, separació o divorci posterior, que potser no esdevindrà mai— (*vid.* epígrafs I.1.1 i I.2.4).

En cas d'extinció de parella estable —se suposa, en vida dels convivents— la Disp. Add. 5a.1 Llei 24/2010, de 29 de juliol, remet a la regulació dels processos matrimonials de la LEC; les reclamacions fonamentades en el que estableixen els art. 234-7 a 234-14 CCCat (exercici de la guarda dels fills i relacions personals, atribució i distribució de l'ús e l'habitatge familiar, compensació econòmica per raó de treball, prestació alimentària, i efectes de l'extinció per mort) «s'han d'acumular en un únic procés» (Disp. Add. 5a.2 Llei 24/2010, de 29 de juliol).

54 Tal com resulta de la tramitació parlamentària, malgrat que el darrer incís de paràgraf 1 de la Disp. Add. 4a Llei 25/2010, de 29 de juliol, digui «excepte en el cas de la compensació, que és regulada per l'article 232-11.2 del Codi civil», s'ha d'entendre «excepte, en el cas de la compensació, que escaigui allò que disposa l'art. 232-11.2». En aquest sentit, la Disp. Add. 5a.1 del Projecte 2009 (BOPC núm 384, 19-gener-2009) es limitava a establir: «En cas de dissolució del matrimoni per mort, el cònjuge supervivent pot instar l'acció de divisió de cosa comuna respecte als béns que tinguessin en comunitat ordinària indivisa i la determinació de la compensació per raó de treball, d'acord amb el procediment dels articles 782 i següents de la Llei 1/2000, de 7 de gener d'Enjudiciament Civil». L'esmena núm. 149 presentada pels Grups Parlamentaris Socialistes - Ciutadans pel Canvi, Esquerra Republicana de Catalunya, Iniciativa per Catalunya Verds - Esquerra Unida i Alternativa i Convergència i Unió proposà addicionar a aquest paràgraf: «[...] Llei 1/2000, de 7 de gener d'Enjudiciament Civil, *excepte*,

en el procediment de divisió d'herència ha d'incloure, si escau, la compensació econòmica per raó de treball, concretada com a crèdit del cònjuge supervivent abonable pels qui resultin hereus (Disp. Add. 4a.2 Llei 25/2010, de 29 de juliol). Segons l'art. 232-11.2, final, CCCat, si el supervivent amb dret a la compensació reclama la «prestació compensatòria» a l'empara de l'art. 233-14.2 CCCat, haurà de reclamar la compensació en el mateix procediment (art. 232-11.2, final, CCCat —*vid.* epígraf II.3.1—).

La possibilitat de demanar la determinació de la compensació econòmica per raó de treball en el procediment de divisió de l'herència (Disp. Add. 4a Llei 25/2010, de 29 de juliol —«... el cònjuge supervivent *pot...* demanar...»—) no exclou que el cònjuge supervivent pugui anar a un declaratiu ordinari; cal tenir en compte que el cònjuge, en tant que creditor de la compensació, no pot demanar la partició (art. 782.3 LEC), i no pot quedar a l'albur que els hereus iniciïn el procediment.

En relació amb el crèdit de participació, l'art. 232-23 CCCat —que té com a precedents els art. 58.2 CDCC (redacc. 1993) i 60.3 CF— preveu que el creditor o els seus successors puguin instar l'anotació preventiva d'embargament «als registres públics» per a assegurar el pagament mentre es tramita llur reclamació. Això no està previst expressament, en canvi, en relació amb el crèdit a la compensació econòmica per raó de treball, i el cas és si tindria sentit admetre-ho. L'art. 451-15.2 CCCat preveu l'anotació preventiva de la demanda de reclamació de la llegítima «al Registre de la Propietat»; el mateix estableix, quant a la demanda de reclamació de la quarta vidual l'art. 452-4.4 CCCat.

en el cas de la compensació, que escaigui el que disposa l'apartat 2 de l'article 232-11» (BOPC núm 574, 16-novembre-2009, pàg. 26). Quant al text de la Disp. Add. 5a.1 del Projecte, en l'Informe de la Ponència, els ponents dels Grups Parlamentaris Socialistes - Ciutadans pel Canvi, d'Esquerra Republicana de Catalunya i d'Iniciativa per Catalunya Verds - Esquerra Unida i Alternativa retiraren l'esmena núm. 486 (núm. 149 abans esmentada) en favor de l'adopció d'un text transaccional sobre l'esmena i el text de la disposició amb el redactat de l'incís final tal com passà al text definitiu de la Disp. Add. 4a.1 de la Llei 25/2010, de 29 de juliol —«[...] Llei 1/2000, de 7 de gener d'Enjudiciament Civil, excepte, en el cas de la compensació, que regula l'apartat 2 de l'article 232-11»— (BOPC núm 726, 31-maig-2010, pàg. 159). Seguint aquesta línia, en el Dictamen de la Comissió de Justícia, Dret i Seguretat Ciutadana, el text de la Disp. Add. 4a.1 coincidia ja amb el text definitivament aprovat (BOPC núm 728, 2-juny-2010, pàg. 58).

Sobre aquesta lectura del darrer incís de la Disp. Add. 4a.1 de la Llei 25/2010, de 29 de juliol («excepte, en el cas de la compensació, que escaigui allò que disposa l'art. 232-11.2»), d'acord amb la tramitació parlamentària d'aquesta disposició, *vid.* (EGEA FERNÁNDEZ, J., i FERRER RIBA, J., Notes de concordança, a *Codi civil de Catalunya i legislació complementària*, 14a ed., Barcelona: Flor del Viento Ediciones, S. A., 2010, pàg. 68). En un sentit similar, BAYO DELGADO posa en relleu que les dificultats interpretatives que planteja el darrer incís de la Disp. Add. 4a Llei 25/2010, de 29 de juliol, només poden ser degudes a un error de redacció, de manera que la coma de l'incís final «...excepte en el cas de la compensació, que és regulada per l'article 232-11.2 del Codi civil» s'ha de suprimir, de manera que l'oració adjectiva explicativa es converteix en especificativa: «excepte en el cas de la compensació que regula [és regulada per] l'art. 232-11.2 del Codi civil» (BAYO DELGADO, J., «Comentario al art. 232-11 CCCat», *Persona y Familia. Libro Segundo del Código Civil de Cataluña*, ROCA TRÍAS, E. [coord. general], ORTUÑO MUÑOZ, P. [coord. Vol.], Las Rozas [Madrid]: Sepin, 2011, pàg. 716).

1.3. El termini per a reclamar la compensació econòmica per raó de treball

1.3.1. La reclamació de la compensació per part del cònjuge supervivent

Segons l'art. 232-11.2 CCCat, en cas d'extinció del règim de separació de béns per mort, «la pretensió per a reclamar la compensació econòmica per raó de treball *prescriu* al cap de tres anys de la mort del cònjuge». A priori, aquest incís es limitaria simplement a establir un nou cas de prescripció triennal, al marge dels previstos als art. 121-21 i 452-6.2 CCCat. Convé fer, però, certes precisions.

En aquest sentit, el termini de tres anys de l'art. 232-11.2 CCCat semblaria que s'ha d'entendre referit a la reclamació/sol·licitud de la compensació (l'art. 232-5.5 CCCat al·ludeix a què «el cònjuge supervivent pot reclamar»),⁵⁵ i que la mort que es contempla com a «dies a quo» seria la del cònjuge premort —els hereus del qual poden acabar esdevenint deutors de la compensació—. ⁵⁶ Aquesta idea, d'entendre referit el termini de l'art. 232-11.2 CCCat a la reclamació/sol·licitud de la compensació, sembla avalar-la el darrer incís del mateix paràgraf i la remissió que fa a l'art. 233-14.2 CCCat («*Tanmateix*, si el cònjuge supervivent interposa una demanda a l'empara de l'article 233-14.2, *ha de reclamar la compensació* en el mateix procediment»)⁵⁷ i lligaria amb allò que preveu l'art. 232-11.1 CCCat per a la reclamació de la compensació en cas de nul·litat del matrimoni, separació o divorci («s'ha de reclamar en el procés que causa l'extinció del règim, i en el cas de resolucions o decisions eclesiàstiques, en el procés adreçat a obtenir-ne l'eficàcia»). De fet, es podria plantejar si no es tracta més aviat d'un termini de *caducitat* referit a una relació jurídica disponible (122-1 i seg. i 122-3 en relació amb l'art. 232-7 CCCat);⁵⁸ el dret a reclamar/sol·licitar la compensació és una mena de dret de formació o poder de configuració jurídica (art. 122-1 CCCat) que, en cas que s'exerciti amb èxit donarà lloc al dret de crèdit a la compensació; el cònjuge no tindrà el dret de crèdit a la compensació si no el reclama i/o li és reconegut.⁵⁹

55 Quant a la compensació econòmica per raó de treball, els art. 232-5.5 i 232-11.1 i 2, final, CCCat al·ludeixen, respectivament, a què el cònjuge la «pot» o l'«ha de» «reclamar...». Per a la prestació compensatòria, l'art. 233-14 CCCat parla del «dret a sol·licitar-la».

56 *Vid.* epígraf II.1.1; en tot el paràgraf —com en l'art. 232-5.1 CCCat— la mort que es contemplaria seria, segons aquesta interpretació la del cònjuge premort. Quant a la prestació compensatòria, l'art. 233-14.2 CCCat, al que remet l'art. 232-11.2 CCCat, contempla la mort del «deutor» i la possibilitat del creditor de reclamar-la.

57 Sembla clar que ni el darrer incís de l'art. 232-11.2 («*Tanmateix*, si el cònjuge supervivent interposa una demanda a l'empara de l'article 233-14.2, *ha de reclamar la compensació* en el mateix procediment») ni el 233-14.2 CCCat no regulen la prescripció de la pretensió a reclamar el pagament de la compensació (art. 232-11.2, final, CCCat) o la prestació compensatòria (art. 233-14.2 CCCat) a la que ja es té dret, sinó tan sols la possibilitat de sol·licitar que li sigui reconeguda una o altra.

58 D'acord amb això, si s'admetés que es pot tenir dret a la compensació econòmica en cas d'extinció del règim econòmic de separació de béns per canvi de règim econòmic matrimonial (*vid.* epígrafs I.1.1 i I.2.4 i nota 53), durant el matrimoni el termini restaria suspès (art. 122-3.1 i 121-16.b CCCat).

59 *Vid.* epígraf II.1.1.

Partint d'això, caldria concloure que el termini de prescripció de la pretensió per reclamar el pagament del crèdit a la compensació una vegada aquest ja ha estat reconegut al cònjuge i se n'ha determinat la quantia (precisament, en principi, com a conseqüència de l'èxit de la seva sol·licitud/reclamació)⁶⁰ serà el general de deu anys (art. 121-20 CCCat);⁶¹ i això tant si el creditor és el cònjuge sobrevivent, com si el reconeixement del crèdit a la compensació a favor d'un dels cònjuges resulta d'una sentència de separació, divorci o nul·litat.

1.3.2. La reclamació de la compensació per part del convivent en parella estable

Quant a les parelles estables, segons l'art. 234-13 CCCat, «[E]ls drets a la compensació econòmica per raó de treball i a la prestació alimentària [vid. art. 234-10 i seg.] prescriuen en el termini d'un any a comptar de l'extinció de la parella estable i s'han de reclamar, si escau, en el mateix procediment en què es determinen els altres efectes de l'extinció de la parella estable». Aquesta regla prescindeix de quina hagi estat la causa d'extinció de la parella (vid. art. 234-4 CCCat). Anteriorment, els art. 16.2 i 32.2 LUEP, derogats, establien que la reclamació de la compensació (que només estava prevista en el cas d'extinció de la parella en vida dels convivents) s'havia de formular en el termini d'un any comptador des del cessament de la convivència.

Novament, com en el cas dels cònjuges, semblaria que aquest termini s'ha d'entendre referit a la reclamació/sol·licitud de la compensació⁶² i no a la pretensió de pagament del crèdit a la compensació una vegada aquest ja ha estat reconegut al convivent, se n'ha determinat la quantia i és exigible.⁶³ Ho

60 Sembla clar que, si el cònjuge amb dret a la compensació no la sol·licita/reclama i/o no li és reconegut el dret de crèdit, no s'arribarà ni tan sols a plantejar el tema de la prescripció de la pretensió de pagament de la compensació. Potser per intentar distingir entre la sol·licitud/reclamació de la compensació i la reclamació del pagament del crèdit, els termes que utilitza l'art. 232-11.2 CCCat, tot i no ser del tot encertats («la pretensió per a reclamar la compensació econòmica per raó de treball prescriu...»), són diferents dels que empraven els art. 232-5.5 del Projecte 2006 i 232-11-2 del Projecte 2009 («la pretensió per a reclamar el pagament prescriu...»). Vid. BOPC núm 353, 15-juny-2006, pàg. 77; i BOPC núm 384, 19-gener-2009, pàg. 43.

61 Si partíssim que el termini previst en l'art. 232-11.2 CCCat es refereix a la pretensió per a exigir el pagament de la compensació que el cònjuge sobrevivent ja té reconeguda favor seu, de quantia determinada i exigible, caldria plantejar llavors quina mort estaria contemplant com a «dies a quo» aquest precepte: la del cònjuge premort —els hereus del qual haurien esdevingut «deutors» de la compensació— o la del cònjuge creditor. La primera opció tindria l'inconvenient que començaríem a comptar la prescripció abans que fos «nascuda i exercible la pretensió» per a exigir el pagament (art. 121-23 CCCat). Ara bé, l'altra possibilitat —considerar com a «dies a quo» la mort del cònjuge creditor— també plantejaria problemes, atès que suposaria fixar l'inici de la prescripció en un moment en principi (cfr. art. 232-8.2 CCCat) necessàriament posterior al d'exigibilitat del pagament de la compensació, tenint en compte que l'ha d'haver reclamat el cònjuge creditor —i en principi li hauria estat reconeguda— en vida (art. 232-5.5 CCCat). Vid. epígraf II.1.1.

62 Es tractaria de la mateixa «reclamació» a la que al·ludeix l'incís final del mateix art. 234-13 CCCat («...i s'han de reclamar, si escau, en el mateix procediment en què es determinen els altres efectes de l'extinció de la parella estable»).

63 Vid. epígraf anterior.

avalaria el fet que el termini comenci a comptar des de l'extinció de la parella estable (art. 234-13 CCCat) i que l'incís final es refereixi al procediment en què s'han de reclamar un i altre dret. I, com en el cas de l'art. 232-11.2 CCCat, malgrat els termes de l'art. 234-13 CCCat,⁶⁴ el convertirien més aviat en un termini de *caducitat* referit a una relació jurídica disponible (*vid.* art. 122-1 i 122-3 CCCat).

La qüestió és si, pensant, per exemple, en el cas de mort, té sentit avui establir terminis diferents per a sol·licitar/reclamar la compensació segons es tracti de cònjuges o de convivents, sobretot si es considera, sense matisos, que la parella estable també és família (art. 231-1.1 CCCat i Preàmbul, III, c, §§ 1, 21 i 24, de la Llei 25/2010, de 29 de juliol) i es té en compte el nivell d'equiparació d'ambdues institucions.⁶⁵

En qualsevol cas, tot i resultar qüestionable, aquesta diferència de regulació podria servir per justificar la no remissió de l'art. 234-9.2 a l'art. 232-11 CCCat (la qual, d'altra manera, es pot pensar que es deu simplement a un oblit durant la tramitació parlamentària):⁶⁶ d'una banda el primer paràgraf de l'art. 232-11 CCCat es refereix a la nul·litat del matrimoni, la separació o el divorci, i en el cas de parella estable això sobra; i de l'altra, el segon paràgraf conté una regla que no s'aplicaria a les parelles estables, atès que l'art. 234-13 CCCat estableix un termini específic, d'un any (en comptes dels tres als que es refereix l'art. 232-11.2 CCCat), per a la reclamació de la compensació en el cas d'extinció de parelles estables, independent de quina hagi estat la causa d'extinció de la parella.

2. CARÀCTER RESIDUAL DE LA COMPENSACIÓ PER TREBALL

D'acord amb l'art. 232-5.5 CCCat, en cas d'extinció del règim de separació de béns per mort, els drets que el causant hagi atribuït al cònjuge creditor en la successió voluntària o en previsió de la seva mort, o els que li pertoquin en la successió intestada, redueixen la quantia de la compensació per raó del treball i poden fins i tot arribar a determinar el no naixement del dret de crèdit a la compensació. És a dir, el cònjuge sobrevivent només tindrà dret a la compensació econòmica si aquells drets no cobreixen l'import que li correspondria com a compensació. Quant a les parelles estables, l'art. 234-9.2 CCCat remet a l'art. 232-5 CCCat.

De fet, la regla continguda en l'art. 232-5 CCCat fa que la gran novetat que suposa estendre la compensació al cas de mort quedi en certa manera diluïda.

Dels termes que utilitzen els art. 232-5.5 i 232-6.1 CCCat es desprèn que, en cas de mort, partint d'un càlcul preliminar sobre la compensació, caldrà esbrinar si allò que ha atribuït el cònjuge deutor al creditor en la successió voluntària o en previsió de la seva mort, o els que li pertoquen en la successió intestada, cobreixen o no el que li correspondria en concepte de compensació (art. 232-5.5 CCCat), calculat d'acord amb l'art. 232-6.1 CCCat. Només quan/

⁶⁴ *Vid.* epígraf anterior.

⁶⁵ Quant a la manca de justificació del diferent termini de prescripció, *vid.*, també, NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 278.

⁶⁶ *Vid.* nota 9.

si amb allò que rebi en la successió voluntària o intestada del cònjuge o en consideració de la seva mort «no cobreixi l'import que li correspondria» com a compensació, el sobrevivent acabarà esdevenint creditor de la compensació.⁶⁷ L'aplicació de l'art. 232-5.5 CCCat pot suposar, per tant, reduir o fins i tot eliminar el crèdit a la compensació.⁶⁸ Si no l'elimina, en allò que el que correspongui per compensació excedeixi del que el cònjuge rebi en la successió del deutor o en consideració de la seva mort, es tractarà d'atribucions/drets compatibles.

Al marge d'això, amb caràcter general —i no només en cas de mort—, una vegada determinat el crèdit, s'imputen a la compensació per raó de treball les atribucions patrimonials que el cònjuge deutor hagi fet al cònjuge creditor «durant la vigència del règim» «pel valor que tenen en el moment de l'extinció del règim» (art. 232-6.2 CCCat).⁶⁹ Això mateix resulta aplicable respecte de les atribucions que el convivent deutor hagi pogut fer al creditor mentre duri la situació de parella (art. 234-9.2 CCCat).

Només si s'arriba a la conclusió que les atribucions i els drets de l'art. 232-5.5 CCCat no cobreixen l'import de la compensació (calculat d'acord amb l'art. 232-6.1 CCCat), passàriem llavors a imputar a la compensació les atribucions que el cònjuge deutor hagi fet al cònjuge creditor durant la vigència del règim (art. 232-6.2 CCCat).

La compensació econòmica per raó de treball té, per tant, caràcter residual.⁷⁰ En aquests casos sembla entendre's que l'empobriment hauria quedat rescabalat/compensat.⁷¹

2.1. Els drets que el causant hagi atribuït al cònjuge creditor en la successió voluntària o en previsió de la seva mort, o els que li pertoquin en la successió intestada: l'art. 232-5.5 CCCat

El cònjuge amb dret a la compensació només esdevindrà creditor si els drets que el causant li ha atribuït en la successió voluntària o en previsió de la seva mort, o els que li pertoquin en la successió intestada, no cobreixen l'import que li correspondria com a compensació (art. 232-5.5 CCCat). Literalment, sembla que n'hi ha prou amb que els drets hagin estat «atribuïts» —en la successió voluntària o en previsió de la seva mort— pel cònjuge deutor al creditor, o que

67 En paraules de SOLÉ RESINA, el dret a la compensació econòmica per raó de treball del cònjuge sobrevivent «es condiciona» al fet que «els drets que el causant li hagi atribuït, en la successió voluntària o en previsió de la seva mort, o els que li corresponguin en la successió intestada, no cobreixin l'import que li correspondria (SOLÉ RESINA, J., «La compensación económica por razón de trabajo en el Libro Segundo del CCC: La «cuarta doméstica...», *op. loc. cit.*, 2011, pàg. 307). ARNAU RAVENTÓS al·ludeix al «caràcter condicional» de la compensació (ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 275). Per a NASARRE AZNAR, l'art. 232-5.5 CCCat indica que la compensació és subsidiària respecte de la resta d'atribucions *mortis causa* (NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 256).

68 *Vid.* BAYO DELGADO, J., «Comentario al art. 232-5...», *op. loc. cit.*, pàg. 699; BAYO DELGADO, J., «Comentario al art. 232-11...», *op. loc. cit.*, pàg. 715.

69 *Vid.* art. 232-5.4, final, Projecte 2006 (BOPC núm 353, 15-juny-2006, pàg. 77) i art. 232-6-2 Projecte 2009 (BOPC núm 384, 19-gener-2009, pàg. 42).

70 *Vid.* NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 255.

71 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Les altres fonts...», *op. loc. cit.*, pàg. 402 i 403.

«li pertoquin» —en la successió intestada—, encara que el cònjuge creditor de la compensació no els accepti.⁷²

Per tant, per tal de determinar si el sobrevivent esdevé creditor de la compensació i determinar-ne la quantia cal identificar els drets que li corresponen en la successió voluntària o en previsió de la mort del deutor o en la intestada (*vid.*, quant a la intestada, art. 442-3 a 442-7 CCCat). Això podria semblar una certa alteració de l'ordre lògic en la majoria de supòsits: primer es liquida el règim econòmic, i després s'obre la successió... Aquí, partint d'una primera aproximació sobre si el sobrevivent té dret a la compensació i d'una quantia hipotètica, abans de concretar-la, caldrà veure què correspon al cònjuge eventualment creditor en la *successió* o en previsió de la mort del seu consort, per tal de confirmar si té dret a la compensació i fixar-ne la quantia exacta... En qualsevol cas, cal partir d'un primer càlcul sobre la compensació.

El fet que el cònjuge sigui hereu del consort premort no exclou necessàriament que el sobrevivent pugui esdevenir creditor de la compensació per raó de treball. Així, podria ser-ho, per exemple, si el causant hagués prohibit la quarta falcídia (art. 427-40 i seg. CCCat) o la quarta trebel·liànica (art. 426-31 i seg. CCCat); en altre cas, normalment aquestes «quartes» —tot i partir d'una base de càlcul diferent (art. 426-32 i 427-41 CCCat) de la que en principi és el límit màxim de la compensació (art. 232-5.4 i 232-6.1 CCCat)— neutralitzaran la compensació per raó de treball. Tot i ser hereu, el cònjuge sobrevivent també podria esdevenir creditor de la compensació, per exemple, si el causant ha ordenat atribucions particulars en pacte successori⁷³ distribuïnt d'aquesta forma la major part de l'herència, de manera que allò que quedi al cònjuge no arribi a cobrir el que li correspon com a compensació econòmica per raó de treball.⁷⁴

Entre els drets que el causant «hagi atribuït» al cònjuge creditor de la compensació «en previsió de la seva mort» cal tenir en compte l'efecte *post mortem* de determinats negocis *inter vivos*, com ara la consideració de beneficiari d'assegurances de vida, de plans de pensions i d'instruments d'estalvi i previsió anàlegs (art. 421-23 CCCat), les donacions *mortis causa*

72 *Vid.* ARNAU RAVENTÓS, L., «El règimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 276, nota 515.

73 *Vid.* art. 427-43.1, final, 431-1.1, final, 431-5.1, 431-29, 431-30, 451-1, 451-8.2.b i 451-22.3 CCCat.

74 Com destaca NAVAS NAVARRO, si el causant ha ordenat atribucions particulars en pactes successori distribuïnt d'aquesta manera part de l'herència, no hi haurà lloc a la detracció de la quarta falcídia o quota hereditària mínima per part de l'hereu excessivament gravat amb elles, ja que, segons els art. 427-41.1 i 427-42 CCCat, les atribucions particulars s'exclouen tant de la determinació de l'import de la quarta —ja que no integren l'actiu hereditari líquid—, com de la reducció per quota hereditària mínima o quarta falcídia. Segons aquesta autora, aquesta doble exclusió de les atribucions particulars en pacte successori, potser tingui sentit quan l'afavorit és l'atorgant del pacte; en cas contrari, suposa deixar la validesa i el compliment del pacte successori a l'albur d'una de les parts, la causant de la successió (arg. *ex.* art. 1256 CCe). Per tant, aquesta autora no troba cap raó que justifiqui la seva exclusió quan l'afavorit és un tercer no atorgant del pacte, cas en el qual hauria de rebre el mateix tractament jurídic que en els llegats (NAVAS NAVARRO, S., «Comentari als art. 431-29/30 del Codi civil de Catalunya», *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*, EGEA I FERNÁNDEZ, J., FERRER I RIBA, J. [Dir.], ALASCIO I CARRASCO, L. [COORD.], Vol. II, Barcelona: Atelier Llibres Jurídics, 2009, pàg. 1187).

(art. 432-1, 432-4 i 531-9.3 CCCat) —*vid.* art. 427-7.1 i 2 CCCat— i, encara que això pugui plantejar alguns dubtes, també la conseqüència dels pactes de supervivència (art. 231-15 i seg. i 234-3.3 CCCat).⁷⁵ En principi, sembla que entre els drets atribuïts pel deutor al cònjuge creditor «en previsió de la seva mort» caldria entendre-hi també incloses les atribucions particulars en pacte successori sense transmissió de present (art. 431-30.4 CCCat), però no les fetes amb transmissió de present, les quals, en la mesura que «es consideren donació» (art. 431-29.3 CCCat),⁷⁶ semblaria que haurien d'entrar en la regla d'imputació de l'art. 232-6.2 CCCat («[L]es atribucions patrimonials que el cònjuge deutor hagi fet al cònjuge creditor durant la vigència del règim s'imputen...»)⁷⁷

Allò que el cònjuge o convivent premort hagi atribuït al consort o convivent «per causa de mort o en consideració a aquesta» es té en compte també per a determinar si el sobrevivent té recursos suficients per a satisfer les seves necessitats de cara a reconèixer-li o no dret a la quarta vidual (art. 452-1 CCCat; *vid.*, també, art. 231-15.3 CCCat).⁷⁸

2.2. Les atribucions patrimonials que el cònjuge deutor hagi fet al cònjuge creditor «durant la vigència del règim»: l'art. 232-6.2 CCCat

En general, s'imputen a la compensació per raó de treball les atribucions patrimonials —gratuïtes—⁷⁹ que el cònjuge deutor «hagi fet al cònjuge creditor

75 L'art. 231-15.3 CCCat tracta l'adquisició pel sobrevivent de la participació del premort com si fos una donació. El fet que aquest art. 231-15.3 CCCat no al·ludeixi a la compensació per raó de treball —i si, en canvi, a la quarta vidual— no creiem que sigui argument per a no tenir en compte l'adquisició de la participació del premort en relació als béns adquirits amb pacte de supervivència, a efectes d'allò que disposa l'art. 232-5.5 CCCat, com a «dret atribuït pel causant en previsió de la seva mort». En aquesta línia, cal tenir en compte que, quant a la liquidació del règim de participació en els guanys, els béns comprats amb pacte de supervivència s'exclouen expressament a l'hora de determinar el patrimoni final (art. 232-19.1, final, CCCat); això pot fer pensar que, en cas d'extinció del règim de separació de béns per mort, la conseqüència del pacte de supervivència ha de ser tinguda en compte a efectes del que disposa l'art. 232-5.5 CCCat, com a «atribució en previsió de la mort»; de fet, si s'hagués volgut excloure, s'hauria pogut indicar expressament. Ara bé, també es podria entendre que les adquisicions amb pacte de supervivència segueixen el seu propi règim d'adquisició, independent de les normes de règim econòmic.

76 Sobre això, *vid.* NAVAS NAVARRO, S., «Comentari als art. 431-28/30...», *op. loc. cit.*, pàg. 1178-1179.

77 Un altre efectes, quant a la reducció o supressió d'aquestes atribucions patrimonials fetes pel deutor a favor de tercer, l'art. 232-9. CCCat es refereix a les atribucions particulars en pacte successori «fetes [pel deutor]... durant la vigència del règim», sense distingir si són o no amb transmissió de present. Sobre això, *vid.* l'epígraf II.4.1.

78 Quant a la quarta vidual, *vid.* ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo...», *op. loc. cit.*, pàg. 2314.

79 *Vid.* BOSCH CAPDEVILA, E., «L'evolució...», *op. loc. cit.*, pàg. 1091 —aquest autor es refereix a les liberalitats del cònjuge deutor a favor del creditor de la compensació—; ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 276, nota 514; MIRALLES GONZÁLEZ, I., «La compensació...», *op. loc. cit.*, pàg. 13. Caldria tenir en compte la presumpció de l'art. 232-3.1, final, CCCat.

durant la vigència del règim»⁸⁰ «pel valor que tenen en el moment de l'extinció» (art. 232-6.2 CCCat).

Entre les atribucions patrimonials que el cònjuge deutor pot haver fet al creditor durant la vigència del règim cal tenir en compte els pactes successoris d'atribució particular amb transmissió de present de béns (art. 431-29.3 CCCat). Malgrat ser «fetes durant la vigència del règim» (art. 232-6.2 CCCat), en cas d'atribucions particulars en pacte successori sense transmissió de present, atès que l'afavorit fa seus els béns en morir el causant (art. 431-30.4 CCCat), semblaria que aquestes s'haurien de regir per la regla prevista a l'art. 232-5.5 CCCat («...drets que el causant li hagi atribuït, en la successió voluntària o en previsió de la mort...»).

3. LA COMPATIBILITAT DE LA COMPENSACIÓ ECONÒMICA PER RAÓ DE TREBALL AMB ALTRES DRETS

Centrant-nos específicament en el cas de mort d'un dels cònjuges o convivents, convé plantejar la possible compatibilitat entre la compensació per raó de treball i altres drets; en concret, en relació a determinats drets «viduals» –familiars i successoris– (art. 231-30, 231-31, 234-4 i 452-1 i seg. CCCat), així com a determinats drets econòmics matrimonials (art. 232-10 CCCat).

Doncs bé, essent en general compatibles amb la compensació, en alguns casos aquesta compatibilitat no té cap repercussió en la quantia d'aquests drets; en altres, en canvi, la concurrència amb la compensació comporta una disminució de la quantia de determinats drets (*vid.* art. 232-10, 232-15.a i 452-1 CCCat).

3.1. La compatibilitat amb altres drets econòmics matrimonials: l'art. 232-10 CCCat. Especial consideració de la prestació compensatòria

Amb caràcter general, el dret a la compensació econòmica per raó de treball és compatible amb els «altres drets de caràcter econòmic» que corresponen al cònjuge creditor i s'ha de tenir en compte per a fixar aquests drets i, si escau,

80 *Vid.* STSJ 16-gener-2012 [R] 2012\4207] («... el que cal dilucidar... en aquest cas és si la Sra. Alejandra en el moment del cessament de la convivència havia quedat ja prou compensada o retribuïda amb els béns que el seu marit constant la convivència matrimonial havia posat a nom seu, per a la qual cosa caldrà comparar les dues masses patrimonials»). Durant la vigència de l'art. 41 CF, PARA MARTÍN parlava de la possibilitat de «retribucions indirectes», normalment tàcites, que desfan la situació d'injustícia que es pretenia pal·liar; seria el cas de la donació i, més concretament, «lo que se viene conociendo por puesta a nombre del otro cónyuge»; aquest autor opinava: «producida la crisis, creo que estas atribuciones patrimoniales, sean donaciones remuneratorias o no, suponen una retribución indirecta de trabajo realizado para la familia, y como tales deben computarse para calcular su suficiencia... También creo que cualquier otro tipo de donaciones de relieve deberían ser tenidas en cuenta por las mismas razones (joyas, valores, depósitos de dinero)» (PARA MARTÍN, A., «El derecho...», *op. loc. cit.*, pàg. 325 i 326).

per a modificar-los (art. 232-10 CCCat).⁸¹ Aquest precepte s'ha d'entendre referit, destacadament, a la prestació compensatòria, respecte de la qual la compatibilitat es fonamenta en la diversa naturalesa d'una i altra institució; la prestació compensatòria és reequilibradora, mentre que la compensació econòmica és un crèdit d'enriquiment injustificat —amb els matisos indicats *supra*—.⁸²

Quant a la prestació compensatòria, allò que estableix l'art. 232-10 CCCat concorda amb el que preveu l'art. 233-15.a CCCat, segons el qual per fixar la quantia de la prestació compensatòria s'ha de tenir en compte, si escau, la compensació econòmica per raó de treball. Es tracta de drets compatibles i que, per tant, es poden sumar, si bé a l'hora de fixar la quantia de la prestació compensatòria s'ha de tenir en compte la compensació econòmica. Es parteix, per tant, del fet que la determinació de la compensació econòmica és una operació que precedeix a la de la prestació compensatòria; aquella es té en compte per a fixar aquesta, disminuint-ne la quantia.

Això enllaça amb el fet que, en cas de mort, si el cònjuge supervivent interposa una demanda per a reclamar la prestació compensatòria a l'emparedat de l'art. 233-14.2 CCCat —regla que constitueix una novetat del Llibre 2n CCCat—, ha de reclamar la compensació en el mateix procediment (art. 232-11.2 CCCat).⁸³ En aquest cas s'exclou la reclamació de la compensació

81 *Vid.*, en la mateixa línia, els art. 232-9 Projecte 2006 i 232-10 Projecte 2009 (*BOPC* núm 353, 15-juny-2006, pàg. 78; *BOPC* núm 384, 19-gener-2009, pàg. 43). Com a precedent d'aquesta norma, *vid.* l'art. 41.3 CF, actualment derogat.

82 *Vid.* epígraf I.2. Quant a la compatibilitat entre la compensació econòmica i la prestació compensatòria abans del CF, *vid.* STSJC 31-octubre-1998 (*RJC* 1999, pàg. 10); SOLÉ RESINA, J., «La quarta domèstica...», *op. loc. cit.*, pàg. 20.

83 L'art. 233-14.2 CCCat contempla dues hipòtesis: la mort del cònjuge que seria deutor de la prestació compensatòria abans que passés un any des de la separació de fet; i l'extinció del procediment matrimonial (separació, nul·litat o divorci) per mort del cònjuge que hauria de pagar la prestació compensatòria. En ambdós casos, el cònjuge supervivent pot reclamar als hereus, en els tres mesos següents a la mort del cònjuge que hauria estat deutor, la prestació compensatòria (art. 233-14.2 CCCat) i també la compensació econòmica (art. 232-11.2, final, CCE). Atès que l'art. 233-19.2 CCCat preveu que si mor l'obligat els hereus poden demanar la substitució del pagament de la pensió pel pagament d'un capital, els hereus ho podrien demanar directament en el cas de l'art. 233-14.2 CCCat; es tracta d'una facultat de commutació del deutor.

Quant a l'extinció del procediment matrimonial per mort del cònjuge que esdevindria deutor de la prestació compensatòria, tal com destaca BAYO DELGADO, el fet que s'extingeixi l'acció d'«estat civil» no comporta l'extinció de les altres, de caràcter patrimonial; essent transmissible l'obligació de pagament de la prestació compensatòria i de la compensació per raó del treball als hereus (però no el dret a reclamar-les: art. 232-5.5 CCCat, quant a la compensació, i art. 233-19.1.c CCCat per a la prestació compensatòria), pot defensar-se la possibilitat de prosseguir el plet amb els hereus a aquests únics efectes, d'acord amb l'art. 16 LEC. Amb tot, tal com reconeix el mateix autor, la prossecució del plet malgrat la mort del cònjuge pretesament deutor planteja dificultats tenint en compte l'art. 232-5.5 CCCat, sobre imputació d'atribucions *mortis causa*; exclosa la successió intestada del cònjuge supervivent, *ex art.* 443-6 CCCat, poden existir atribucions «en la successió voluntària o en previsió de la seva mort» (art. 232-5.5 CCCat) que constituïran fets nous l'al·legació i prova dels quals s'hauria d'articular, segons els art. 286 i 460.2.3° LEC per a la segona instància. *Vid.* BAYO DELGADO, J., «Comentari al art. 232-11...», *op. loc. cit.*, pàg. 715-716.

econòmica en la divisió d'herència (Disp. Add. 4a.1 Llei 25/2010, de 29 de juliol, reinterpretada d'acord amb la tramitació parlamentària).⁸⁴

3.2. La compatibilitat amb els drets viduals

En cas de mort d'un dels cònjuges o convivent, el dret a la compensació econòmica per raó de treball del sobrevivent és potencialment compatible amb l'any de viduïtat (art. 231-31 i 234-14 CCCat), el dret al parament de l'habitatge (art. 231-30 i 234-14 CCCat) i la quarta vidual (art. 452-1 i seg. CCCat).

Amb tot, si un dels cònjuges mor després del cessament efectiu de la convivència, el sobrevivent no tindrà ni dret a la quarta vidual (art. 452-2 CCCat, que remet a l'art. 442-6 CCCat —que exclou el dret a succeir abintestat del cònjuge vidu si en el moment de l'obertura de la successió n'estava separat de fet—), ni dret al parament de l'habitatge (art. 231-30 CCCat), ni any de viduïtat (art. 231-31 CCCat); en canvi, si es donen els requisits corresponents, el sobrevivent tindrà dret a la compensació econòmica (art. 232-5.1 i 232-11.2, en la remissió que fa a l'art. 233-14.2 CCCat). En el cas de la compensació es tracta d'un dret fonamentalment patrimonial, encara que en el si de la relació matrimonial o de parella.

3.2.1. Els drets viduals familiars: l'any de viduïtat i el dret al parament de l'habitatge

Els drets viduals familiars⁸⁵ —no successoris—⁸⁶ (any de viduïtat —art. 231-31 CCCat— i dret al parament de l'habitatge —dret de predetracció que preveu l'art. 231-30 CCCat—) són independents de l'hipotètic dret a la compensació i no interfereixen en la seva quantia. Quant a l'any de viduïtat, l'art. 231-31.1, final, CCCat estableix expressament que és independent dels altres drets que corresponguin al vidu en virtut de la defunció del premort. En relació a les parelles estables, la independència i compatibilitat de la compensació econòmica respecte dels drets viduals familiars previstos als arts. 231-30 i 231-31 CCCat l'estableix expressament l'art. 234-14 CCCat (*vid.*, també, Preàmbul III, c, § 24, al final, Llei 25/2010, de 29 de juliol).

Any de viduïtat (art. 231-31 CCCat) i dret al parament de l'habitatge (art. 231-30 CCCat) són, per tant, en general, compatibles amb la compensació econòmica;⁸⁷ i això sense que els afecti el que disposa l'art. 232-10 CCCat (que predica la compatibilitat dels «drets econòmics matrimonials» i estableix que la compensació econòmica ha de ser tinguda en compte per a fixar-los i, si escau, per a modificar-los); l'art. 232-10 no afecta als drets viduals familiars.

84 *Vid.* nota 54.

85 Quant a aquesta terminologia, *vid.* Secc. 5a, Cap. I, Tít. III, Llibre 2n CCCat, i art. 234-14 CCCat.

86 Quant a la naturalesa familiar, i no successòria, del dret al parament de l'habitatge familiar i de l'any de viduïtat, *vid.* GINEBRA MOLINS, M. E., «Els conflictes de lleis derivats de la coexistència de diversos ordenaments jurídics civils a l'Estat espanyol i l'últim incís de l'art. 9.8 C.c.», *La Notaria*, 1996, abril, pàg. 93, nota 35; ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo...», *op. loc. cit.*, pàg. 2303-2307 i 2308.

87 L'any de viduïtat, en canvi, és incompatible amb l'usdefruit universal del patrimoni del premort (art. 231-31.1 i 234-14 CCCat).

Al marge d'això, ni l'any de viduïtat ni el dret al parament de l'habitatge no s'han d'entendre inclosos entre els drets als que al·ludeix l'art. 232-5.5 CCCat —i que poden suposar negar el dret de crèdit a la compensació o reduir-ne la quantia—, ja que ni són atribuïts voluntàriament en la successió ni en previsió de la mort, ni són drets successoris intestats. Òbviament, tampoc els afecta la regla d'imputació de l'art. 232-6.2 CCCat; en cap cas es poden considerar atribucions patrimonials «fetes durant la vigència del règim».

En definitiva, essent en general compatibles, ni la compensació influeix en el contingut dels drets previstos en els art. 231-30 i 231-31 CCCat, ni aquests drets interfereixen en la quantia de la compensació.

3.2.2. La quarta vidual

La quarta vidual és un «dret vidual successori»,⁸⁸ de naturalesa/finalitat alimentària⁸⁹ —i, com a tal, subsidiari—, que opera tant en l'àmbit de la successió voluntària com de la intestada. És una «atribució successòria determinada per la llei» (Tít. V Llibre 4t CCCat) que faculta al cònjuge vidu o al convivent sobrevivent que amb els béns propis, els que li puguin correspondre per raó de la liquidació del règim econòmic matrimonial i els que el causant li atribueixi per causa de mort o en consideració a aquesta, no tingui recursos econòmics suficients per a satisfer les seves necessitats a obtenir en la successió del cònjuge o convivent premort la quantia que calgui per a atendre-les, fins a

88 *Vid.* ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo...», *op. loc. cit.*, pàg. 2303-2307 y 2310. *Vid.*, també, MARÍN SÁNCHEZ, J. A., «Comentario al art. 379 del Código de sucesiones de Cataluña», a *Comentarios al Código de sucesiones de Cataluña*, JOU MIRABENT, L. (coord), T. II, Barcelona: Bosch, Casa Editorial, S. A., 1994, pàg. 1272; GINEBRA MOLINS, M. E., «Els conflictes...», *op. loc. cit.*, pàg. 92-93, nota 35. Quant a la quarta vidual com a dret successori que no té caràcter legitimari, *vid.* STSJC 4-desembre-1989 (RJ 1992\2572).

89 *Vid.*, també, ESPIAU ESPIAU, S., «La quarta vidual en el Codi Civil de Catalunya», *RJC*, núm. 3, 2009, pàg. 644-645. Com destaca ESPIAU ESPIAU, tot i el caràcter alimentari, entre el dret a la quarta vidual i el dret d'aliments en sentit estricte hi ha diferències. D'una banda, les necessitats que es tenen en compte en la quarta vidual tenen caràcter relatiu, ja que estan determinades fonamentalment per la situació del seu beneficiari durant el matrimoni o la convivència amb el cònjuge o el convivent premorts (art. 452-1.2 CCCat). D'altra banda, el beneficiari de la quarta vidual no s'ha de trobar necessàriament en la situació de precarietat que pressuposen a l'alimentant els art. 237-4, 237-9 i 237-13.1.d CCCat. A més la satisfacció de les necessitats a les que tendeix la quarta vidual no permet que el patrimoni que les ha d'atendre es faci càrrec íntegrament d'elles, sinó només fins a un límit—el corresponent a la quarta part de l'actiu hereditari líquid (art. 452-1.1 CCCat)— (ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo...», *op. loc. cit.*, pàg. 2312).

El Preàmbul Llei 10/2008, de 10 de juliol, malgrat vincular la quarta vidual a les «necessitats vitals» (VI, § 8) relaciona aquests paràmetres amb els que serveixen per fixar la pensió compensatòria en cas de crisi matrimonial i aclareix: «La remissió al marc normatiu de la pensió compensatòria pretén assegurar, precisament, que en cas de viduïtat el cònjuge no quedi paradoxalment en una condició pitjor de la que podria haver gaudit si el matrimoni s'hagués dissolt per divorci» (VI, § 7). *Vid.*, també, Preàmbul VI, § 7, final, Llei 10/2008, de 10 de juliol. Es comparen així institucions jurídiques: l'alimentària de la viduïtat, amb la reequilibradora en cas de crisi matrimonial.

un màxim de la quarta part de l'actiu hereditari líquid, calculat d'acord amb el que estableix l'art. 452-3 CCCat (art. 452-1 CCCat).⁹⁰

Compensació econòmica per raó de treball i quarta vidual són, en principi, drets potencialment i teòricament compatibles, si concorren les circumstàncies de cadascun d'ells.

D'una banda, la compensació econòmica és independent de la situació de pobresa del cònjuge o convivent. De l'altra, si el cònjuge sobrevivent té recursos suficients per a satisfer les seves necessitats no tindrà dret a la quarta vidual, prescindint de si ha treballat per a la casa o bé per a l'altre cònjuge sense retribució o amb una retribució insuficient, i independentment de si existeix o no desequilibri entre els increments patrimonials del cònjuge difunt i del sobrevivent. I si no en té prou per a satisfer les seves necessitats —prenent en consideració els recursos de què disposi, entre els que caldrà computar, si escau, allò que li pugui correspondre com a compensació per raó de treball—, només tindrà dret a la quarta vidual fins a cobrir-les, amb el màxim de la quarta part de l'actiu hereditari líquid (art. 452-1.1, final, CCCat); d'acord amb això, allò que es rebi en concepte de compensació econòmica per raó de treball farà disminuir o pot fins i tot eliminar el dret a la quarta vidual.

Partint d'això, a més de ser en principi i teòricament compatible amb la compensació per raó de treball, la quarta vidual queda al marge d'allò previst en l'art. 232-5.5 CCCat.⁹¹ No és un dret que el causant hagi atribuït al

90 Tal com destaca ESPIAU ESPIAU, el dret a la quarta vidual admet una doble configuració, segons quina sigui la posició que correspongui al seu titular en la successió del cònjuge o convivent premort. Si el titular de la quarta vidual no té la condició d'hereu, l'art. 452-1 CCCat configura el seu dret com un dret de naturalesa personal o de crèdit d'origen legal; en canvi, si el titular de la quarta vidual és hereu del cònjuge o convivent premort, llavors el dret que ali atribueix la llei és el de «retenir» (art. 452-5.1 CCCat) els diners o béns hereditaris la titularitat dels quals haurà adquirit en la quantia que calgui —amb el límit del valor corresponent a la quarta part de l'actiu hereditari líquid— per a atendre i satisfer les seves necessitats (ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo...», *op. loc. cit.*, pàg. 2311). *Vid.*, també, ESPIAU ESPIAU, S., «La quarta vidual...», *op. loc. cit.*, pàg. 661. Sobre la quarta vidual i la seva consideració com a dret que corregeix els resultats injustos que es poden produir en el sistema de separació de béns pel fet que el consort no gaudeix de la condició de legitimari, *vid.* STSJC 4-desembre-1989 (RJ 1992\2572) i STSJC 26-gener-1995 (RJ 1995\4461).

91 ARNAU RAVENTÓS, en canvi, sembla entendre inclosa la quarta vidual entre els drets als que es refereix l'art. 232-5.5 CCCat. Aquesta autora es refereix a la qüestió que suscita la lectura conjunta dels art. 232-5.5 i 452-1 CCCat i a la necessitat de compatibilitzar-los: mentre el primer es refereix, segons aquesta autora, a la influència que pot arribar a tenir, entre altres la quarta vidual en l'exigibilitat de la compensació, el segon faria el mateix a la inversa. Per a ARNAU RAVENTÓS, una possible solució passaria per negar que els art. 235-5 i seg. siguin normes de liquidació del règim econòmic matrimonial; d'aquesta manera, exclosa la compensació de la relació de béns que té en compte l'art. 452-1 CCCat, caldria determinar primer si el cònjuge té dret o no a la quarta vidual, i després s'imputaria allò rebut a la compensació (ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 276, nota 515). En la mateixa línia de destacar la possible contradicció entre els art. 232-5.5 i 452-1 CCCat, SOLÉ RESINA afirma: «Notar també la concreta contradicció entre les normes de càlcul de la compensació econòmica per raó de treball i les de la quarta vidual: d'una banda, l'art. 452-1 CCCat diu que per determinar si existeix el dret a quarta vidual cal partir del fet que el patrimoni del cònjuge vidu o convivent no sigui suficient per satisfer les seves necessitats, i aquest patrimoni està format, en part, pels «béns que es reben per la liquidació del règim

sobrevivent (ni en la successió testada ni en previsió de la mort), i tampoc és un dret que pertogui al sobrevivent en la successió intestada. No cal determinar, per tant, prèviament la quarta vidual, per a reduir o suprimir allò que correspondria com a compensació, *ex art.* 232-5.5 CCCat. De fet, l'art. 452-1.1 CCCat sembla partir de la perspectiva inversa: atès el pressupòsit econòmic que determina l'existència del dret a la quarta vidual,⁹² la compensació econòmica per raó de treball pot tenir repercussió de cara a negar al sobrevivent el dret a la quarta vidual —subsidiària, com a dret alimentari— o a reduir-ne la quantia (art. 452-1.1 CCCat).⁹³

Així, per a determinar si el cònjuge vidu o el convivent sobrevivent té dret a la quarta vidual s'han de tenir en compte, juntament amb els «béns propis», «els que li puguin correspondre per raó de la liquidació del règim econòmic matrimonial» i «els [béns] que el causant li atribueixi per causa de mort o en consideració a aquesta» (art. 452.1.1 CCCat).⁹⁴

Respecte d'això es planteja la qüestió de si allò que pugui correspondre el sobrevivent com a compensació econòmica per raó de treball s'ha de tenir en compte entre els «béns propis» o, com semblaria, entre «els que li puguin correspondre per raó de la liquidació del règim econòmic matrimonial». ⁹⁵ En qualsevol cas, per una o altra via, encara que quan es va redactar l'art. 452-1 CCCat (Llei 10/2008, de 10 de juliol) no estava prevista la compensació econòmica en cas de mort (Llei 25/2010, de 29 de juliol), cal computar la compensació —si més no com a crèdit— a l'hora de fixar els recursos econòmics amb què compta el sobrevivent per a satisfer les seves necessitats, de cara a fixar si té dret o no a la quarta vidual i, si escau, determinar-ne la quantia.

D'altra banda, quant a «els [béns] que el causant li atribueixi per causa de mort o en consideració a aquesta» —computables d'acord amb l'art. 452-1.1 CCCat per a determinar els recursos econòmics que si són suficients per a

econòmic», de manera que primer caldrà liquidar el règim econòmic i després valorar si procedeix la quarta vidual. Per contra, l'art. 232-5.5 del Llibre II sembla partir de la idea contrària, doncs demana que per a determinar la quantia de la compensació econòmica per raó de treball es tingui en compte el que el causant hagi atribuït al sobrevivent en la successió testada i en la intestada, la qual cosa no permetria liquidar el règim fins que s'hagués quantificat la quarta vidual» (SOLÉ RESINA, J., «La compensació econòmica per raó de treball al Llibre II del Codi civil de Catalunya: correcció...», *op. loc. cit.*, 2011, pàg. 193). *Vid.*, també, SOLÉ RESINA, J., «La quarta domèstica...», *op. loc. cit.*, pàg. 22.

92 *Vid.* ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo...», *op. loc. cit.*, pàg. 2303 i 2313.

93 En aquest sentit, el que resulta de l'art. 452-1.1 CCCat recorda els termes del que preveu l'art. 233-15.a CCCat respecte de la prestació compensatòria: per a determinar la quantia i la durada de la prestació compensatòria cal tenir en compte, si escau, la compensació econòmica (233-15.a CCCat) —idea que concorda amb el previst, en general, quant als drets econòmics matrimonials entre vius, en l'art. 232-10, final, CCCat—.

94 *Vid.* STSJ 4-desembre-1989 (RJ 1992\2572).

95 ARNAU RAVENTÓS apunta la possibilitat de considerar que els art. 232-5 i seg. CCCat no són normes de liquidació del règim econòmic matrimonial, de manera que no pressuposen ni requereixen necessàriament la seva extinció. Ho corroborarien, per exemple els art. 233-2.3.c i d, i 233-4.2 CCCat, que distingeixen entre la compensació econòmica i la liquidació del règim (ARNAU RAVENTÓS, L., «El régimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 273).

satisfer les seves necessitats determinen no tenir dret a la quarta vidual—⁹⁶ es tracta de les mateixes atribucions imputables a la compensació econòmica —i que poden determinar, segons l'art. 232-5.5 CCCat, que el cònjuge o convivent sobrevivents vegi reduïda o fins i tot suprimida la compensació per raó de treball—. Prèviament, per tant, les haurem tingut en compte en relació a la compensació, per a reduir-la o extingir-la, i posteriorment i al marge d'això, les computarem, com a tals, entre els recursos del sobrevivent per satisfer les seves necessitats, en detriment del dret a la quarta vidual —cosa que no deixa de ser una doble computació/imputació—.

4. LA PROTECCIÓ DEL CRÈDIT A LA COMPENSACIÓ

A imatge del que estableix l'art. 232-24 CCCat en relació al crèdit de participació —que té com a precedents la facultat de «rescissió» de l'art. 60 CF i d'«impugnació» de l'art. 58 CDCC⁹⁷ (redacc. 1993)—,⁹⁸ l'art. 232-9 CCCat reconeix, com a novetat en relació a la compensació per raó de treball, dues accions a favor del creditor de la compensació (aplicables als convivents en parella estable, d'acord amb l'art. 234-9.2 CCCat): una acció de «reducció» o «supressió» de donacions i atribucions particulars en pacte successori «fetes pel deutor durant la vigència del règim» i una acció d'«impugnació» dels actes onerosos fetes en frau de la compensació.⁹⁹

96 Segons ESPIAU ESPIAU, quant als béns que corresponen al cònjuge vidu o al convivent sobrevivent «per causa de mort», cal entendre que inclouen no només els que el seu consort o company li atribueix per testament, codicil, memòria testamentària o pacte successori, sinó també els que aquells adquireixen per successió intestada i per disposició legal, ja sigui com a conseqüència de l'exercici de drets que li confereix la llei, ja es tracti d'altres beneficis viduals. Pel que fa als béns adquirits «en consideració a la mort» del causant, es tracta d'aquells que s'atribueixen com a efecte *post mortem* que poden produir determinats negocis *inter vivos*, com a ara, per exemple, com a conseqüència del pacte de supervivència (art. 231-15 i 234-3.3 CCCat) o de la celebració de contractes d'assegurança de vida i plans de pensions i d'instruments d'estalvi i previsió, en els quals el beneficiari sigui el cònjuge o el convivent sobrevivents —art. 421-23 CCCat— (ESPIAU ESPIAU, S., «Derechos del cónyuge viudo...», *op. loc. cit.*, pàg. 2314).

97 Vid. BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58 CDCC», *Comentari a la modificació de la compilació en matèria de relacions patrimonials entre cònjuges*, CASANOVAS MUSSONS, A., EGEA FERNÁNDEZ, J., GETE-ALONSO I CALERA, M. C., i MIRAMBELL ABANCO, A. (coord.), Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1995, pàg. 349-361.

98 Quant a les novetats que presenta l'art. 232-24 CCCat respecte de l'art. 60 CF, *vid.* CASAS VALLÉS, R., «Comentari al art. 232-24 CCCat», *Persona y Familia. Libro Segundo del Código Civil de Cataluña*, ROCA TRÍAS, E. (coord. General), ORTUÑO MUÑOZ, P. (coord. Vol.), Las Rozas (Madrid): Sepin, 2011, pàg. 762-764.

99 Les accions de l'art. 232-9 CCCat estaven previstes ja en l'art. 232-9 Projecte 2009 (BOPC núm 384, 19-gener-2009, pàg. 43). Aquest precepte no tenien equivalent, en canvi, en el Projecte 2006 (BOPC núm 353, 15-juny-2006).

4.1. L'acció de «reducció» o «supressió» de donacions i atribucions particulars en pacte successori «fetes pel deutor durant la vigència del règim»

Si «en el patrimoni del cònjuge o convivent deutor» no hi ha béns suficients per a satisfer la compensació econòmica per raó de treball (situació d'insuficiència patrimonial per al cobrament, d'insolvència» del deutor)¹⁰⁰ —mesura subsidiària—,¹⁰¹ el creditor —tant si el matrimoni s'ha dissolt per mort com si es tracta d'un cas de ruptura en vida o en general d'extinció de parella estable— pot demanar «la reducció o la supressió»¹⁰² de les donacions i les atribucions particulars en pacte successori¹⁰³ «fetes pel deutor durant la vigència del règim», començant per la més recent, seguint per la següent més recent i així successivament, per ordre invers de data.¹⁰⁴ La reducció s'ha de fer a prorrata si la data és la mateixa o és indeterminada (art. 232-9.1 CCCat; *vid.*, també, art. 232-24.1 i 451-23.2, final, CCCat).

S'ha estès, així, a l'àmbit del Dret de família —ja no només en relació al crèdit de participació (art. 232-24 CCCat [precedent: art. 60 CF]), sinó també a la compensació per raó de treball (art. 232-9.1 CCCat)— un mecanisme típic de la inoficiositat legitimària i que trobem també avui en matèria de quarta vidual (art. 452-5 CCCat —que té com a precedents els art. 383.II CS i 150.II CDCC i CDCEC—).

Malgrat que l'art. 232-9 CCCat no ho estableixi expressament, no sembla que hi hagi inconvenient en aplicar analògicament el que preveu l'art. 451-22.4 CCCat per a la inoficiositat legitimària; segons aquest precepte (aplicable també en cas de «reducció o supressió» per a pagar o retenir la quarta vidual d'acord amb la remissió a les normes reguladores de l'acció d'inoficiositat legitimària que preveu l'art. 452-5.3 CCCat), els adquirents afectats per la inoficiositat poden evitar la pèrdua de la totalitat o d'una part del bé pagant en diners l'import que hagin de percebre els afavorits per la reducció o supressió. La mateixa regla es desprèn de l'art. 427-45.2 CCCat en relació a la reducció de llegats. De fet, però, al marge de l'aplicació analògica de l'art. 451-22.4 CCCat, segurament es pot arribar a la mateixa solució aplicant regles generals.

100 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58...», *op. loc. cit.*, pàg. 351.

101 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58...», *op. loc. cit.*, pàg. 351-352.

102 *Vid.* BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58...», *op. loc. cit.*, pàg. 357-358. Al marge del cas previst en l'art. 232-9 CCCat, el Dret català regula l'acció de «reducció o supressió» de llegats, donacions i atribucions particulars en pacte successori en l'àmbit de la inoficiositat legitimària (art. 451-22 a 451-24 CCCat), així com la «reducció o supressió» de llegats, donacions i altres atribucions per causa de mort per a pagar la quarta vidual (art. 452-5 CCCat). Els art. 427-39 i 427-45 CCCat preveuen també la «reducció o supressió» de llegats excessius, i els art. 427-40, 427-42 i 427-45 CCCat regula la «reducció» de llegats per a retenir la quarta falcídia. Finalment, l'art. 232-24 CCCat preveu la «reducció o supressió» de les donacions i les atribucions particulars en pacte successori fetes durant la vigència del règim de participació en els guanys que pot instar el cònjuge titular del crèdit de participació.

103 *Vid.* art. 427-43.1, final, 431-1.1, final, 431-5.1, 431-29, 431-30, 451-1, 451-8.2.b i 451-22.3 CCCat.

104 En la mateixa línia, *vid.*, en relació a la «reducció o supressió» per a satisfer el crèdit de participació, l'art. 232-24.1 CCCat, i, quant a la reducció per inoficiositat en matèria de llegítima, l'art. 451-23.2 CCCat.

4.1.1. Legitimació activa

Com en l'art. 232-24.1 CCCat en relació la reducció o supressió de donacions i atribucions particulars en pacte successori per a satisfer el crèdit de participació, l'art. 232-9 CCCat es refereix com a únic legitimat actiu per a exercir l'acció de reducció o supressió al creditor de la compensació. No es reconeix legitimació, en canvi, als hereus del cònjuge/convivent premort que esdevenen deutors de la compensació —cosa que, quan la compensació es reconeix al cònjuge/convivent sobrevingent, per mort de l'altre, podria tenir sentit—. ¹⁰⁵ Això mateix es pot plantejar en relació a l'acció de reducció o supressió per a pagar el crèdit de participació en cas de mort d'un dels cònjuges casats en règim de participació en els guanys; en aquest cas la legitimació es reconeix expressament només al «creditor» —terme que es pot entendre que inclou tant el cònjuge com els seus hereus (que en cas d'extinció del règim de participació per mort poden esdevenir creditors del crèdit de participació [art. 232-21.a i b CCCat])—, ¹⁰⁶ però, *de lege ferenda*, podria tenir sentit estendre-la també als hereus del «cònjuge deutor» (més exactament, al hereus del cònjuge premort que hagués obtingut un major increment patrimonial durant la vigència del règim, que esdevenen deutors del crèdit de participació).

En relació a la quarta vidual, l'art. 452-5.1 CCCat legitima per a exercir l'acció de reducció o supressió de llegats, donacions i altres atribucions per causa de mort tant al cònjuge o convivent com als hereus del causant. Quant a l'acció de reducció o supressió per inoficiositat de llegats, donacions i altres atribucions per causa de mort, l'art. 451-24 CCCat legitima als legitimaris i llurs hereus i als hereus del causant. ¹⁰⁷

4.1.2. Les donacions i les atribucions particulars en pacte successori reduïbles o suprimibles

Segons l'art. 232-9 CCCat, a imatge d'allò previst en l'art. 232-24.1 CCCat, la «reducció o supressió» pot afectar donacions i atribucions particulars en

¹⁰⁵ Quan el règim econòmic de separació de béns o la parella no s'hagi extingit per mort, i el deutor de la compensació sigui un dels cònjuges (o el convivent), podria donar-se la situació que en el patrimoni del cònjuge deutor no hi haguessin béns suficients per a satisfer la compensació en aquells casos en què les donacions computables *ex art. 232-6.1.b CCCat* constituïssin una part important de l'increment patrimonial del cònjuge deutor que es té en compte per a fixar la compensació (respecte de la qual regirà, en principi, el límit de l'art. 232-5.4 CCCat, de la quarta part de la diferència dels increments patrimonials de cada cònjuge). En aquest cas, la legitimació per a exercir l'acció de reducció o supressió correspon també, *ex art. 232-9 CCCat*, al creditor de la compensació. En relació als actes fets pel cònjuge deutor una vegada nascut el dret de crèdit a la compensació, resultarà aplicable el mecanisme de la inoponibilitat que preveu l'art. 531-14 CCCat.

¹⁰⁶ Això no pot passar, en canvi, quan el règim econòmic sigui el de separació de béns, en relació al crèdit a la compensació per raó de treball (*vid. art. 232-5.5 CCCat* i epígraf II.1.1).

¹⁰⁷ El Preàmbul (VI, § 5, final) de la Llei 10/2008, de 10 de juliol, destaca: «En matèria d'inoficiositat legitimària, s'estén la legitimació activa per a demanar la reducció o supressió de donacions als hereus del causant».

pacte successori.¹⁰⁸ La «reducció o supressió» de l'art. 232-9 CCCat no abasta els llegats.¹⁰⁹

A) Pel que fa a les donacions, es planteja la qüestió de quines són «reduïbles o suprimibles». Així, d'una banda, convé plantejar si ho són les fetes als fills comuns, les quals, segons l'art. 232-6.1.b CCCat, no es computen a l'hora de calcular els increments dels patrimonis dels cònjuges;¹¹⁰ la qüestió és, en definitiva, si es poden reduir donacions no computables, o bé només les computables *ex art.* 232-6 CCCat. Respecte d'això, en matèria d'inoficiositat legitimària, l'art. 451-22.3 CCCat limita la possibilitat de reducció o supressió a les donacions computables per al càlcul de la llegítima; i quant a la quarta vidual, l'art. 452-5.3 CCCat declara aplicables a l'acció de reducció o supressió de llegats, donacions o altres atribucions patrimonials les normes reguladores de l'acció d'inoficiositat legitimària. Si entenem aplicable el mateix criteri, doncs, hauríem de concloure que no serien reduïbles/suprimibles les donacions fetes als fills comuns. Des d'una altra perspectiva, entendre-les reduïbles/suprimibles, suposaria augmentar les possibilitats de cobrament del cònjuge creditor de la compensació.¹¹¹

Al marge d'això, quant a les donacions, l'art. 232-9 CCCat parla de «donacions... fetes durant la vigència del règim» (és a dir, atorgades abans del naixement del crèdit a la compensació), sense distingir si són entre vius (art. 531-7 i seg. CCCat) o per causa de mort (art. 432-1 i seg. i 531-9.4 CCCat); això podria fer pensar que cal entendre incloses tant les donacions entre vius com, en cas d'extinció del règim de separació de béns o de la parella per mort, les donacions per causa de mort; de fet, a favor d'aquesta idea cal tenir en compte que, respecte d'aquestes últimes, la mort del donant en determinarà precisament l'eficàcia adquisitiva (art. 432-4 CCCat). Ara bé, també es podria considerar limitada la referència a les donacions a aquelles que tenen eficàcia en vida (en concret, durant la vigència del règim). En aquest sentit, cal tenir en compte que l'art. 232-9 CCCat no es refereix a la reducció o supressió dels llegats, i a efectes de reducció o supressió per inoficiositat legitimària les donacions per causa de mort s'assimilin precisament a aquests (art. 451-22.2 CCCat); un altre argument per entendre excloses les donacions per causa de mort de l'art. 232-9 CCCat

108 Sobre reducció de donacions i atribucions particulars en pacte successori, *vid.*, també, els art. 451-22.3 i 4, 451-23.2 i 3 i 452-5 CCCat. Segons Roca Trias, l'art. 232-9.1 CCCat col·loca al cònjuge disposant i els atributaris en una situació de total i absoluta incertesa, perquè aquesta reducció o supressió de donacions o actes a títol gratuït no requereix ni el frau, ni la intenció de perjudicar el dret del futur creditor que encara no ho és i que ni tan sols se sabrà si té un crèdit abans de l'extinció del règim i el càlcul dels increments patrimonials (Roca Trias, E., «Els canvis...», *op. loc. cit.*, pàg. 101).

109 *Cfr.*, en canvi, art. 427-39, 427-40, 427-42, 427-45, 451-22.1 i 4, 451-23.1 i 3, 451-24 i 452-5 CCCat.

110 Cal tenir en compte que, segons l'art. 232-6.1.b CCCat, el valor dels béns de què hagi disposat a títol gratuït, excloses les donacions fetes als fills comuns i les liberalitats d'ús, s'afegeixen al patrimoni de cada cònjuge a l'hora de calcular els increments patrimonials de cadascun.

111 Anteriorment, quant al crèdit de participació, l'art. 60 CF considerava «rescindibles» les alienacions fetes pel deutor, a títol gratuït, durant la vigència del règim, sense el consentiment del creditor, llevat de les fetes a favor dels fills per raó de matrimoni o per facilitar-los una ocupació.

podria ser que, també a efectes de reducció per inoficiositat legitimària, les donacions que reben el mateix tractament que les atribucions particulars en pacte successori són només les donacions entre vius (art. 451-22.3 *vs.* art. 451-22.2 CCCat).¹¹² Essent, per tant, una qüestió que no resulta òbvia, no estaria de més que el legislador aclarís aquesta qüestió a efectes del que preveu l'art. 231-9 CCCat.

B) Quant a les atribucions particulars en pacte successori (art. 431-29 i 431-30) «fetes pel cònjuge deutor durant la vigència del règim», l'art. 232-9 CCCat no diferencia segons si hi ha hagut o no transmissió de present (*vid.* art. 431-29-3 CCCat).¹¹³ Si, quant a les atribucions particulars en pacte successori, entenem limitada l'aplicació de l'art. 232-9 CCCat a aquelles en què hi hagi hagut transmissió de present, llavors la referència expressa a les atribucions particulars no afegeix gran cosa, atès que si hi ha transmissió de present «l'acte es considera donació» (art. 431-29.3 CCCat), i, per tant ja serien reduïbles/suprimibles com a tals (art. 232-9 CCCat).¹¹⁴ Quant a les atribucions particulars en pacte successori sense transmissió de present, mentre no mori l'atorgant del pacte successori (causant [art. 431-30.1 CCCat]), aquest només afecta al poder de disposició de l'atorgant, limitant-lo (arg. art. 431-30.1 CCCat);¹¹⁵ l'efecte adquisitiu no es produeix fins a la mort del causant (art. 431-30.4 CCCat). Això fa que, atès que l'acció de reducció o supressió incideix en l'eficàcia de la disposició —no en el negoci dispositiu—, reduint o suprimint l'adquisició amb abast real (arg. art. 451-22.4 i 427-45.2 CCCat), la reducció o supressió d'aquesta adquisició només tindria sentit en cas de mort del cònjuge que seria deutor de la compensació; si no és que s'admet que l'acció de reducció i supressió es pugui anticipar a l'adquisició.¹¹⁶ Potser les atribucions particulars en pacte successori sense transmissió de present haurien de rebre, a efectes d'entendre-les incloses o excloses de l'art. 232-9 CCCat, el mateix tractament que les donacions per causa de mort quan el dret de crèdit a la compensació porti causa precisament de l'extinció del règim de separació de béns per mort del cònjuge que les ha atorgat i que en determina l'eficàcia adquisitiva (art. 431-30.4 i 432-4 CCCat).

Al marge d'això, quant als pactes successoris d'atribució particular, es pot plantejar si l'èxit de l'acció de reducció o supressió permetria a l'afavorit exigir a l'hereu el valor del bé atribuït, d'acord amb l'art. 431-30.2 CCCat.

112 Segons CASAS VALLÈS, l'assimilació a efectes d'inoficiositat legitimària entre les donacions entre vius i les atribucions particulars en pacte successori és que ambdues són irrevocables, a diferència dels llegats, que són d'última voluntat (CASAS VALLÈS, R., «Comentari als art. 451-22 del Codi civil de Catalunya», *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*, EGEA i FERNÁNDEZ, J., FERRER I RIBA, J. [Dir.], ALASCIO I CARRASCO, L. [coord.], Vol. II, Barcelona: Atelier Llibres Jurídics, 2009, pàg. 1424).

113 Segons el Preàmbul (IV, § 2) de la Llei 10/2008, de 10 de juliol, les atribucions particulars en pacte successori equivalen als llegats en la successió testamentària —els quals, precisament, no són reduïbles *ex art.* 232-9 CCCat—.

114 Quant al tractament jurídic dels pactes successoris d'atribució particular amb transmissió de present com a donació *inter vivos* a efectes de la seva reducció per inoficiositat, *vid.* NAVAS NAVARRO, S., «Comentari als art. 431-28/30...», *op. loc. cit.*, pàg. 1179.

115 *Vid.* NAVAS NAVARRO, S., «Comentari als art. 431-28/30...», *op. loc. cit.*, pàg. 1180, 1182 i 1186; ARNAU RAVENTÓS, L., «El règimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 279.

116 *Vid.* ARNAU RAVENTÓS, L., «El règimen...», *op. loc. cit.*, pàg. 279-280.

Aquest precepte està pensat per als casos de «pèrdua» o «deteriorament» anteriors a l'obertura de la successió¹¹⁷ per causa imputable al causant, o d'alienació o gravamen per part del causant, cosa que porta a concloure que en cas de reducció o supressió *ex art.* 232-9 CCCat l'afavorit no es podria acollir al que preveu l'art. 431-30.2 CCCat.

En qualsevol cas, s'ha de tractar de donacions i atribucions particulars en pacte successori fetes pel deutor de la compensació a persona diferent del cònjuge o convivent creditor, ja que quant a les atribucions patrimonials que el cònjuge deutor hagi fet al creditor «durant la vigència del règim» regeix la regla d'imputació de l'art. 232-6.2 CCCat —o, segons es consideri, quant a les atribucions particulars en pacte successori sense transmissió de present a favor del cònjuge creditor, la de l'art. 232-5.5 CCCat—. ¹¹⁸

4.1.3. La concurrència d'accions de «reducció» o «supressió» en cas de mort d'un dels cònjuges o convivents

El Dret català regula diverses accions de reducció o supressió d'atribucions lucratives (art. 232-9.1, 232-24, 451-21 i seg. i 452-5 CCCat), algunes de les quals poden concórrer en relació a una mateixa atribució.

Prenent com a referència l'acció de l'art. 232-9 CCCat, en cas de mort d'un dels cònjuges casats en règim de separació de béns¹¹⁹ o d'un dels convivents en parella estable, l'acció per a «reduir o suprimir» les donacions i les atribucions particulars en pacte successori fetes pel deutor de la compensació durant la vigència del règim a persona diferent del cònjuge o convivent (art. 232-9 i 234-9.2 CCCat) pot concórrer amb altres accions de «reducció o supressió». ¹²⁰

D'una banda, l'art. 452-5 CCCat legitima al cònjuge vidu o convivent en unió estable sobrevivent a instar la «reducció o supressió» de llegats, donacions —*intervivus* o *mortis causa*—¹²¹ i «altres atribucions per causa de mort» —entre les que cal considerar les atribucions particulars en pacte

117 *Vid.* NAVAS NAVARRO, S., «Comentari als art. 431-28/30...», *op. loc. cit.*, pàg. 1182.

118 *Vid.* epígraf II.2.1.

119 Això exclou haver de considerar aquí la «reducció o supressió» de les donacions i les atribucions particulars en pacte successori fetes durant la vigència del règim de participació en els guanys que pot instar el cònjuge titular del crèdit de participació (art. 232-24 CCCat). En qualsevol cas, si un matrimoni casat en règim de participació en els guanys es dissol per mort, es plantejarà també el problema de possible concurrència d'accions per a «reduir o suprimir» les donacions i les atribucions particulars en pacte successori fetes pel deutor del crèdit de participació durant la vigència del règim a persona diferent del cònjuge (art. 232-24 CCCat) amb altres accions de «reducció o supressió» (*vid.* art. 451-22 a 451-24 i 452-5 CCCat).

120 No considerem aquí la «reducció o supressió» de llegats excessius (art. 427-39 CCCat), ni la reducció de llegats per a retenir la quarta falcídia (art. 427-40 CCCat), atès que l'acció de «reducció o supressió» de l'art. 232-9 CCCat no afecta als llegats i per tant no concorrerà amb aquelles.

121 *Vid.* ESPIAU ESPIAU, S., «Comentari als art. 452-1 a 452-6 CCCat», a *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*, EGEA I FERNÁNDEZ, J., FERRER I RIBA, J. [Dir.], ALASCIO I CARRASCO, L. [COORD.], Vol. II, Barcelona: Atelier Llibres Jurídics, 2009, pàg. 1464.

successori—¹²² si el valor de l'actiu hereditari líquid no permet a l'hereu pagar la quarta vidual amb béns de l'herència, o al cònjuge retenir-la (art. 452-5 CCCat).

D'altra banda, el CCCat regula l'acció de reducció o supressió de llegats, donacions i atribucions particulars en pacte successori en l'àmbit de la inoficiositat legitimària (art. 451-22 a 451-24 CCCat).

A més, la legitimació per a instar aquestes accions de «reducció o supressió» no coincideix. Atès que el beneficiari, tant de la compensació com de la quarta vidual, serà el cònjuge/convivent sobrevivent, dependrà d'ell la reclamació d'una i altra (art. 232-5.5, 234-9, 452-1 i 452-6.1.c CCCat i 216 i 218 LEC). Ara bé, si reclama i li són reconegudes ambdues, la legitimació activa per a demanar la reducció/supressió d'atribucions no coincideix, ja que l'art. 232-9 CCCat la reconeix únicament al creditor,¹²³ mentre que l'art. 452-5 CCCat l'atribueix tant al cònjuge o convivent com als hereus del causant; això últim podria propiciar la concurrència d'accions de supressió o reducció —del cònjuge o convivent sobrevivent per a cobrar la compensació, i dels hereus del causant quant a la quarta vidual— sobre la mateixa atribució. Al marge d'això, l'acció de reducció o supressió per inoficiositat legitimària la poden instar els legitimaris, llurs hereus i els hereus del causant (art. 451-24 CCCat), cosa que pot fer que concorri també amb les accions anteriors.

Poden concórrer, per tant, respecte d'una mateixa atribució (donacions i atribucions particulars en pacte successori), en principi i teòricament, tres accions de «reducció o supressió»: la de l'art. 232-9 —per al pagament de la compensació per raó de treball—, la de l'art. 451-22.3 —inoficiositat legitimària— i la de l'art. 452-5 CCCat —per al pagament de la quarta vidual—. ¹²⁴ I, al marge que pugui acabar tenint preferència el primer que arribi, convindria determinar a quina acció de reducció o supressió cal donar preferència en cas que concorrin respecte d'una mateixa atribució —cosa que el legislador no aclareix—; potser es podria arribar a plantejar, fins i tot, la possibilitat d'establir una regla semblant a la prevista per als drets legals d'adquisició preferent en l'art. 568-27 CCCat.

Mancant una regla expressa, si concorre l'acció de reducció o supressió per inoficiositat legitimària (art. 451-22 i seg. CCCat) i l'acció de reducció o supressió prevista en l'art. 452-5 CCCat per a cobrar/pagar la quarta vidual, caldrà donar preferència a la primera —en el benentès que, d'acord amb els art. 451-22.1, 2 i 3 i 451-23.3 CCCat, per a pagar les llegítimes, abans de reduir les donacions computables per al càlcul de la llegítima (*vid.* art.

¹²² Tal com indica ESPIAU ESPIAU, encara que es pugui criticar la manca de rigor del legislador en aquest punt, sembla que aquestes «altres atribucions per causa de mort» són aquelles que s'estableixen o convenen en pacte successori —art. 427-43.1, final, 431-1.1, 431-5.1, 431-29, 431-30, 451-1, 451-8.2.b i 451-22.3 CCCat— (ESPIAU ESPIAU, S., «Comentari als art. 452-1...», *op. loc. cit.*, pàg. 1465). La mateixa expressió «altres atribucions per causa de mort» l'utilitzen els art. 451-23 i 451-24 CCCat, en relació a l'acció de «reducció o supressió» per inoficiositat legitimària.

¹²³ *Vid.* epígraf II.4.1.1.

¹²⁴ Deixem de banda els llegats, als quals no es preveu que pugui afectar l'acció de «reducció o supressió» de l'art. 232-9 CCCat, encara que els afecti la dels art. 451-22 i seg. i 452-5 CCCat, al marge de les dels art. 427-39 i 427-40 CCCat.

451-5.b, c i d CCCat) i les atribucions particulars en pacte successori, caldrà haver reduït primer els llegats i assimilats—. La preferència de l'acció per inoficiositat legitimària respecte de la de «reducció o supressió» prevista en l'art. 452-5 CCCat per a la quarta vidual es desprèn de la primàcia de la llegítima sobre la quarta vidual que resulta de l'art. 452-5.2 CCCat; segons aquest precepte, per a pagar/cobrar la quarta vidual, no es poden reduir ni suprimir els llegats, les donacions i les altres atribucions fetes en concepte de llegítima o que hi siguin imputables, en la part corresponent a la quantia de la llegítima.¹²⁵

Fixat això, quan concorren l'acció de reducció o supressió per inoficiositat legitimària (art. 451-22 i seg. CCCat) i l'acció de reducció o supressió per a pagar la compensació per raó de treball (art. 232-9 CCCat), la qüestió de quina s'ha de considerar preferent no és tan clara. Tampoc ho és quan concorre l'acció de reducció o supressió per a pagar o retenir la quarta vidual (art. 452-5 CCCat) i la prevista per a cobrar la compensació per raó de treball.

Es pot considerar que, en cas de dissolució del règim de separació per mort, si les donacions o atribucions particulars en pacte successori són també reduïbles per inoficiositat legitimària *ex* art. 451-22.3 CCCat, primer caldrà reduir-les o deixar-les sense efecte per a permetre el pagament de la compensació (art. 232-9 CCCat), atès que és un dret derivat de la liquidació del règim i, per tant, previ a la fixació del cabal relicte i a la quantificació de les llegítimes.¹²⁶ Ara bé, això pot suposar haver de recalcular la llegítima, atès que els béns donats o alienats per un altre títol gratuït s'hauran de computar —*ex* art. 451-5 CCCat— ja «reduïts», o no tenir-se en compte si les donacions quedat suprimides.

D'acord amb això, l'ordre que proposem seria el següent: en primer lloc tindríem la reducció o supressió per a cobrar la compensació per raó de treball (art. 232-9 CCCat); en segon lloc entraria en joc la reducció o supressió per inoficiositat legitimària (art. 451-22 i seg. CCCat); i, en darrer terme, l'acció de reducció prevista per a la quarta vidual (art. 452-5 CCCat).¹²⁷ Amb

125 Com destaca ESPIAU ESPIAU, això posa de manifest que la quarta vidual no és un dret legitimari, ja que, si ho fos, no se supeditaria a la llegítima i, en una situació de concurrència entre ambdues institucions, es procediria a una reducció recíproca d'una i altra que garantís la igualtat de tracte entre els seus beneficiaris. D'altra banda, l'art. 452-5.2 CCCat posa també de manifest que la llegítima és l'única atribució successòria d'origen legal a què se subordina la quarta vidual i que, per tant, en el cas que aquesta última concorri amb altres atribucions, té primàcia sobre elles (ESPIAU ESPIAU, S., «Comentari als art. 452-1...», *op. loc. cit.*, pàg. 1465).

126 *Vid.* EGEA FERNÁNDEZ, J., i FERRER RIBA, J., notes de concordança a *Codi civil de Catalunya...*, *op. cit.*, pàg. 187.

127 Aquest mateix argument es podria utilitzar, fins i tot amb més força, quan el règim econòmic dels cònjuges fos el de participació en els guanys —i no el de separació de béns— i el matrimoni es dissolgués per mort, per a donar preferència a la reducció que preveu l'art. 232-24 CCCat per al pagament del crèdit de participació per davant de l'acció de reducció/supressió per inoficiositat legitimària (art. 451-22 i seg. CCCat), tot deixant en últim terme la reducció/supressió per a pagar/cobrar la quarta vidual (art. 452-5 CCCat).

tot, mentre no hi hagi un criteri legal clar, també es podrien proposar altres alternatives.¹²⁸

4.2. L'acció d'«impugnació» dels actes onerosos fets en frau de la compensació

D'altra banda, i també com a mesura subsidiària, el creditor també pot «impugnar» (rescindir)¹²⁹ els «actes»¹³⁰ —no necessàriament alienacions—¹³¹ a títol onerosos fets pel deutor en frau del seu dret¹³² (art. 232-9.1, final, CCCat).¹³³ L'èxit de l'acció provoca la ineficàcia de l'acte, reconstitueix la solvència i restaura la situació d'executabilitat patrimonial del deutor.

Segons l'art. 232-6.1.b, final, CCCat, a l'hora de calcular els increments patrimonials de cada cònjuge, «s'afegeix» al patrimoni de cadascun el valor del detriment produït per «actes» fets «amb la intenció de perjudicar l'altre cònjuge» —expressió més genèrica que no pas la que utilitza l'art. 232-9.1, final,

128 Tot i que l'ordre segurament més lògic sigui l'apuntat a text, també es podria considerar la possibilitat de donar preferència a l'acció de reducció per inoficiositat legítima, després a la prevista en l'àmbit de la quarta vidual —la qual no deixa de tenir un cert caràcter alimentari— (art. 452-5 CCCat) i, en darrer terme, a la referent a la compensació per raó de treball (art. 232-9 CCCat) —i això malgrat que el crèdit a la compensació s'hagi determinat abans (tal com es podria pensar que dona a entendre l'art. 452-1.1 CCCat i com resulta de l'art. 232-5 CCCat)—. Si en cas de mort, per tal de determinar si el cònjuge sobrevivent té dret a la compensació, abans hem de comprovar si allò que el cònjuge deutor ha atribuït al creditor en la successió voluntària o en previsió de la seva mort, o el que li pertoca en la successió intestada, cobreix o no el que li correspondria en concepte de compensació (art. 232-5.5 CCCat), calculat d'acord amb l'art. 232-6.1 CCCat, a l'hora de reduir o suprimir donacions i atribucions particulars en pacte successori, en cas de concurrència, bé es pot esperar a fer-ho per a pagar la compensació a haver-ho fet per a pagar la llegítima —preferent respecte de la quarta vidual (art. 453-5.2 CCCat)— i per a cobrar/pagar la quarta vidual —de naturalesa alimentària—. L'art. 232-5.5 CCCat deixa clar que, per molt que tingui el seu origen en el règim econòmic matrimonial —en concret del de separació de béns—, el dret a la compensació té caràcter residual, i està en funció que els drets que el causant hagi atribuït al creditor en la successió voluntària o en previsió de la seva mort, o els que li pertocin en la successió intestada, no cobreixin l'import que li correspondria com a compensació; llavors, esperar a resoldre el tema del pagament de la compensació al fet d'haver pagat les llegítimes i, a banda dels drets successoris voluntaris o intestats (art. 232-5.5 CCCat), el dret vidual successori en què consisteix la quarta vidual, tampoc suposaria res extravagant. I això malgrat que la quantia de la compensació es determini abans que el de la quarta vidual (art. 452-1.1 CCCat, del qual es desprèn que la compensació s'ha de tenir en compte, ja sigui entre els béns propis o bé entre els que li puguin correspondre per raó de la liquidació del règim a l'hora de fixar el dret a la quarta vidual i la seva quantia).

129 L'art. 60 CF —precedent de l'art. 232-34 CCCat, que ha servit de model de l'art. 232-9 CCCat— parlava expressament de «demanar la rescissió» «de les alienacions... a títol gratuït...» i «de les fetes a títol onerosos en frau del seu dret». Quant a la «impugnabilitat» com a «rescissió» i, per tant, «rescindibilitat», *vid.* BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58...», *op. loc. cit.*, pàg. 354 i 356.

130 *Vid.*, també, art. 1111, final, CCE.

131 *Cfr.* art. 60 CF i nota 129.

132 El fet que el perjudici no sigui inherent a l'alienació onerosa requereix una dada complementària: el frau. El frau és unilateral de l'alienant i no requereix la complicitat de l'adquirent (BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58...», *op. loc. cit.*, pàg. 355). Les donacions són reduïbles/suprimibles *ex art.* 232-9.1 CCCat sense que calgui el requisit complementari del frau.

133 *Vid.*, en els mateixos termes, quant al crèdit de participació, l'art. 232-24.1, final, CCCat. *Vid.* art. 1111, final, 1291.3r i 1294 CCE.

CCCat quan identifica els actes «impugnables» [rescindibles] («actes a títol onerosos fets pel deutor en frau del seu dret»)–.

4.3. La caducitat de les accions de «reducció» o «supressió» de donacions i atribucions particulars en pacte successori i d'impugnació dels actes onerosos fets en frau de la compensació

Tant l'acció per demanar la reducció o la supressió de donacions i d'atribucions particulars en pacte successori, com la dirigida a impugnar els actes onerosos fets en frau del dret de crèdit a la compensació, caduquen (art. 122-1 i seg. CCCat) al cap de quatre anys «de l'extinció del règim» (art. 232-9.2 CCCat).¹³⁴ Amb tot, malgrat els termes de l'art. 232-9.2 CCCat, resultaria més adequat tenir en compte, com a *dies a quo*, el del reconeixement i determinació del crèdit;¹³⁵ en aquest sentit, cal tenir en compte que una i altra acció es reconeixen al «creditor», cosa que suposa que ja té reconegut el crèdit a favor seu (*vid.* art. 122-5.1 CCCat). Això afavoriria, a més, en cas de mort d'un cònjuge o, en general, en cas d'extinció de la parella estable, la coordinació del termini de quatre anys de l'art. 232-9.2 CCCat amb els previstos per a sol·licitar/reclamar la compensació en els art. 232-11.2 i 234-13 CCCat.¹³⁶

Tractant-se d'una relació jurídica disponible, el termini de caducitat de l'art. 232-9.2 CCCat es pot suspendre i ha de ser al·legat (art. 122-3 CCCat).¹³⁷

4.4. La protecció dels tercers adquirents a títol onerosos i de bona fe

Ambdues accions (tant la de reducció o supressió com la d'impugnació dels actes onerosos fets en frau) «no són procedents»¹³⁸ quan els béns estiguin en poder de terceres persones adquirents a títol onerosos i de bona fe (art. 232-9.2 CCCat);¹³⁹ no es distingeix segons es tracti de béns mobles o immobles o en

134 El termini de quatre anys i el *dies a quo* coincideix amb el previst en l'art. 232-24.2 CCCat quant a l'acció de reducció o supressió de donacions i atribucions particular en pacte successori i a l'acció per a impugnar actes a títol onerosos fets pel deutor en frau del crèdit de participació. *Vid.*, també, art. 1299.I Cce i 37.4r.II LH. L'acció d'inoficiositat legítimària caduca al cap de quatre anys de la mort del causant (art. 451-24.2 CCCat –*cf.* l'art. 378.II CS, derogat–). Quant a la reducció o supressió de llegats, donacions o altres atribucions patrimonials per a pagar la quarta vidual, l'art. 452-5.3 CCCat remet a les normes reguladores de l'acció d'inoficiositat legítimària (*vid.* Preàmbul VI, § 9, Llei 10/2008, de 10 de juliol). També caduca al cap de quatre anys de la mort del causant el dret de l'hereu que ha pres inventari d'acord amb l'art. 426-20 CCCat per reclamar la reducció dels llegats quan els legataris n'han pres ells mateixos possessió (art. 427-44 CCCat).

135 *Vid.*, en relació amb l'art. 58 CDCC (redacc. de 1993), BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58...», *op. loc. cit.*, pàg. 357.

136 *Vid.*, epígrafs II.1.1 i II.1.3.

137 En el mateix sentit, *vid.* NASARRE AZNAR, S., «La compensación...», *op. loc. cit.*, pàg. 274.

138 *Vid.*, en relació amb l'art. 58 CDCC (redacc. de 1993), BADOSA COLL, F., «Comentari a l'art. 58...», *op. loc. cit.*, pàg. 357.

139 *Vid.*, quant al crèdit de participació, l'art. 232-24.2 CCCat. *Vid.*, també, art. 1295.III Cce. Això no està previst expressament, en canvi, al CCCat, en relació a la inoficiositat legítimària, encara que es pot arribar a una solució similar per aplicació de principis generals.

funció de la inscripció. En aquest cas «el valor dels béns dels quals el cònjuge hagués disposat a títol gratuït» i «el valor del detriment produït per actes fets amb intenció de perjudicar l'altre cònjuge» s'hauran computat a l'hora de calcular l'increment patrimonial del cònjuge deutor (art. 232-6.1.b CCCat), però les donacions o atribucions no seran reduïbles/suprimibles, ni els actes onerosos fets en frau impugnables.

